

ГОЛОСИ ЗВІДТІЛЯ

СУЧАСНІСТЬ
1975

ГОЛОСИ ЗВІДТІЛЯ

VOICES FROM THE OTHER SIDE

Documents and Materials on the Plight
of Political Prisoners in Soviet Concentration
Camps

SUCHASNIST
1975

ГОЛОСИ ЗВІДТІЛЯ

**Документи і матеріали про становище
політв'язнів у радянських концтаборах**

СУЧАСНІСТЬ
1975

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА БІБЛІОТЕКА
Ч. 22(41)

Документи ч. 12

ВІД ВИДАВНИЦТВА

Поручаємо увазі читача 15 документів, що походять з Пермських та Мордовських концентраційних таборів СРСР. За винятком однієї довідки, авторами всіх документів є політичні в'язні СРСР, переважно українці. Основну частину збірки творять звернення й заяви політичних в'язнів до радянських судових та державних органів, а деякі — це звернення до Комітету оборони прав людини та до Об'єднаних Націй. Окремий характер має "Інтерв'ю з політичними в'язнями Пермського табору" та "Хроніка голодівки".

Усі надруковані тут документи розкривають перед читачем понуру картину радянських концентраційних таборів, картину грубого насильства радянської влади над людьми позбавленими волі за їхні переконання. Документи кидають також чимало світла на мислення політичних в'язнів СРСР, на їхню оцінку становища в СРСР, а також на моральну поставу ув'язнених. З документів пробивається глибока віра політичних в'язнів у свої переконання, їхня готовість стояти при них, незалежно від розмірів фізичного й морального терпіння.

Чотири з надрукованих тут документів походять з 1973 року, один з 1975, а інші з 1974 року. Усі документи були в свій час поширені в СРСР, поки продісталися за кордон. До відома української громадськості у світі довела 14 із надрукованих тут документів Пресова служба

Закордонного Представництва УГВР, розсилаючи їх у цілому, або у винятках до української преси в перекладі українською мовою (оригінально вони були писані по-російськи). Один документ був поширений Комітетом оборони радянських політичних в'язнів. У винятках, або в цілості надруковані тут матеріали були переслані до чужомовної преси. Переклад більшої частини документу п. н. "Інтерв'ю політичних в'язнів Пермського табору" був здійснений редакцією щоденника "Свобода", яка надрукувала цей документ у цілості.

3 роздумів у перші роковини засуду

*Генеральному Прокуророві СРСР Р. Руденкові
українка Шабатура Стефанія Михайлівна,
перед заарештуванням член Спілки художників*

Поет В. Стус, літературний критик І. Дзюба, поет І. Калинець, перекладач і літературний критик І. Світличний, журналіст В. Чорновіл, художник С. Шабатура, поет М. Осадчий, науковий робітник Н. Строката, поетеса І. Калинець (Стасів), психолог і літературний критик Є. Сверстюк та інші, про долю яких я не могла довідатися, бо почвара закону замкнула за мною двері тюрми...

Якщо гоббі гр. Генерального Прокурора не рибальство і не філіателістика, то він пригадає собі, що до 1972 року, а навіть і в 1972 році, прізвища тих, яких я зуміла назвати, можна було стрінути на мистецьких виставках, на сторінках мистецьких, наукових, літературно-критичних і інших видань вітчизняної преси.

Сьогодні, якщо ВИ, генеральний прокуроре моєї країни, і чуєте про них, то тільки в повідомленнях про судові процеси, що новою хвилею пройшли по Україні минулого року.

Судові вироки не цілком переконливо доказують вину засуджених, а проте прирікають молодих, обдарованих, здатних до творчої праці людей на безглузде марнування сил і часу в місцях позбавлення свободи.

І ось уже таборова адміністрація вважає себе впевненою

Стефанія Шабатура

заступницею державних інтересів, вимагаючи, щоб член Спілки художників шив рукавиці не менш успішно, ніж колись виконував свою творчу працю. Та такий маоїстський підхід до перевиховання творчого інтелігента в цеху породжує тип інтелігента, який не творить культурних цінностей.

У середньовіччі інквізиція палила за ересь художника або його твори. У другій половині двадцятого сторіччя мистців уже не палять і навіть не розстрілюють; їх засуджують на перевиховання в таборах суворого режиму. Та цей режим і є інквізиторським вогнищем, що спалює мистця і те, що він міг би створити.

У стародавній історії людства бувало й не таке. Продали в невольництво Платона. Відрубали голову Томасові Морові. Зробили божевільним Чаадаєва. Стогнав у "Мертвому домі" каторги Достоевський. Під час відбування покарання Тарас Шевченко не мав права ні писати ні рисувати (до речі, цю форму покарання стосують у місцях ув'язнення і до мене, художника, не без Вашої пасивної співучасті). Вив І. Якір, який, ідучи на смерть, благословив свого вбивцю Сталіна. Вили всі ті, чию долю визначував Ваш попередник, але я про них не нагадую: тут уже мене палить сором за вчинки й безчинність Ваших колег того часу.

Нащадки говоритимуть про нашу добу, як про добу великих наукових і технічних досягнень, але не як про добу гармонійного розвитку особистості. Про який розвиток може бути мова, коли в кабінетах слідчих і залах судових розправ періодично перерізують кровоносні судини культури?

Але доки все це може діятися безкарно?!

А може Ви поділяєте концепцію Шервуда Андерсона: "Кожна людина на цьому світі — Христос, і кожна буде розп'ята"? Якщо так, то я згодна, щоб мене розп'яли за мою землю, за мій народ, якому не дозволяють випростуватися на повний зріст то орди Батія, то гнобителі "царствующего дома", то діяльність Ваших колишніх і теперішніх колег.

12. 7. 1973.

С. Шабатура

Ірина Сєнік

*Генеральному Прокуророві Р. Руденкові
Сеник Ірина Михайлівна*

В урочистих рядках Статуту ООН "Ми, народи Об'єднаних Націй, сповнені рішучості... знову закріпити віру в основні права людини, в гідність і цінність людської особистості" — була надія для цілих народів і для поодиноких людей, які внаслідок різних обставин були ще дискриміновані в час проголошення Статуту ООН.

Статут ООН, Загальна декларація прав людини й похідні від них міжнародно-правні документи склалися тоді, коли в таборах Печори, Казахстану, Сибіру й Коліми каралися ті, кому принесла волю щойно смерть Сталіна.

Страждання в'язнів не тільки виливалися сльозами — вони стали джерелом високих поривань, свободи та віри у прогрес. З тогочасних таборів багато в'язнів пішло в поезію; творчість колишніх в'язнів була наслідком і підсумком не особистої драми. Ті, які вступили на шлях творчості серед таборових мук і принижень, іноді єдналися із своєю добою, іноді сперечалися з нею, а іноді й випереджували її. Сперечаючися із своєю добою, з дійсністю, з епохою, поет іде до реального світу, який, можливо, йому вдається коли-небудь відкрити для себе і свого читача. Або навпаки — він ставить між собою і тими, для кого повинен писати, штучну стіну, і вона стане для нього карою і мукою, що їх не вигидає жодний табір — ні колишній, ні теперішній.

Мені, що виплакала пережите в рядках кількохсот віршів, які я написала під час ув'язнення в роки, важкі не тільки для мене, але й для всієї моєї батьківщини, — довелося дожити до судових процесів над поезією і поетами. Тому я, що колись перебувала між членами ОУН, запитую Вас, Генеральний Прокуроре країни: чи можливо вести розмови про поезію в залах судових процесів?

Оголошуючи 10 грудня голодівку, я хочу нагадати про те, що призабулося від часу укладення багатообіцяльних правних документів міжнародного характеру.

5.12.1973.

І. Сеник

*Генеральному Прокуророві Р. Руденкові
Строката Ніна Антонівна*

Я не вважаю, що наша доба дає людині лише один вибір: чиїм епігоном стати.

Я вже давно встановила собі правило не починати діалогів з тими, хто, перебуваючи постійно в стані офіційної ефори, здатний кожний діалог перетворити у власний монолог. Та іноді я змушую себе висловити свої думки про те, що складається на зміст деформацій, притаманних суспільству, в якому я живу.

Надіюся, що Ви, Генеральний Прокуроре, вже віддали належне празниковій метушні, що переповняє життя наших державних діячів. Тож зверніть увагу на кепські послуги, які виникають, можливо, з добрих намірів тих, які підготовляють нас і Вас до чергової знаменної цьогорічної дати — до 25-річчя Загальної декларації прав людини. Ця декларація не мала властивостей міжнароднього, тобто зобов'язального для держав-членів ООН договору. Тому впродовж 25 років її можна було використовувати всяко, як політичний інструмент. І ось цього року ратифіковано відомі Вам пакти, які мають свій початок у Загальній декларації. Від того моменту всі органи інформації охоплені однією ідеєю: доказати громадянам Радянського Союзу, що існують деякі державні (тобто вищі) інтереси, задля яких треба конче обмежувати громадські й політичні права. Саме ці обмеження висовують, як зміст соціалістичної демократії.

Виправно-трудова колонія, а також кабінети слідчих КГБ, або залі судових розправ — не є найвідповіднішим імпульсом, що побуджує до відвертої дискусії. Тому, не висловлюючи ні одного з моїх "про і контра", я дозволю собі запропонувати Вам: прочитайте в журналі "Новое время", но. 39, рік 1973, варіації Ю. Решетова "В ім'я прав і свобод людини". А читаючи, зверніть увагу на останні рядки лівої шпальти. Там Ви прочитаєте: "...згідно з пактом, може бути обмежене право на свободу думки..." Якщо право влади над думкою є суттю соціалістичної демократії, то рацію матиме

кожний, хто відкине існування такої демократії. Можливо однак, що контролю над думкою — це невідома мені, з уваги на мою ізоляцію, поширена диспозиція статті 62 КК УРСР (і відповідних їй статей в інших республіках)?

Не сподіваючися від Вас відповіді, оголошую 10 грудня голодівку на знак протесту проти всіх обмежень і гноблень Думки.

10.12.1973.

Н. Строката

□

*Генеральному Прокуророві Р. Руденкові
Світлична Надія Олександрівна*

Арешти 1972 року, що завершилися судовими процесами з обвинувачуваннями за статтею 62 КК УРСР, створили велику групу людей, яким винесені вироки дали неписане право вважати себе політв'язнями, тому що стаття 62 передбачає покарання за діяльність, звернену проти політичної основи СРСР.

І так я стала політв'язнем, хоч головною ціллю свого життя вважала виховання сина. Мене фактично позбавили не тільки свободи, але й материнства. Немаловажну роль відіграла тут Загальна декларація прав людини, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН у 1948 році і покладена в основу міжнародного пакту про громадські й політичні права людини — пакту, ратифікованого урядом нашої країни саме в році мого засудження.

Необережна довірливість до таких солідних документів, як Конституція СРСР і Деклярація прав людини, привели мене в тюрму. А це тому, що вони, як виявляється, є в суперечності з діючими в нашій країні законами і лише маскують собою справжню суть тих законів. І так одна із статей Деклярації запевняє, що "кожна людина має право на свободу переконань і на свободу висловлювати їх. Це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх

переконань та свободу шукати, одержувати й поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами й незалежно від державних кордонів". А стаття 62 КК УРСР передбачає покарання за вчинки, які полягають у "поширюванні ідей і поглядів будь-якими засобами" і в поширюванні або виготовленні чи переховуванні літератури антирадянського змісту.

У моїй справі переважили не конституційні гарантії свободи слова і гарантії, що випливають з міжнародніх договорів про права людини. Переважила вищезгадана стаття кримінального кодексу, за якою мене позбавили свободи й осиротили мою дворічну дитину. Тому, перевіривши моє відношення до Загальної декларації прав людини, я оцінюю її як провокаційний документ міжнароднього характеру, який може служити пасткою для довірливих.

На знак протесту проти Декларації, 10 грудня цього року, у 25-ті її роковини, я проголошую голодівку.

10. 12. 1973.

Н. Світлична

Заява 3. Антонюка до ЦК КПРС

*Завідувачеві відділом адміністративних органів ЦК КПРС
Антонюк З. П. (ст. 62 ч. 1 КК УРСР) ВС 389/35*

Ще раз звертаюся до Вас, цього разу в особливій, так би мовити, справі. Я маю на думці приїзд комісії і "розгляд" скарг, висланих до ЦК КПРС наприкінці травня 1974 року. Комісія, як пізніше виявилось, була репрезентована відповідальним працівником МВД підполковником Анастасовим і працівником прокуратури РРФСР Рижовим. Замість розгляду справи, 20 липня ц. р. я був свідком вияву грубого великодержавного шовінізму збоку підполковника Анастасова, який образив мої національні права, гарантовані конституцією СРСР. Він заявив мені дослівно таке: "Якою мовою ви листуєтеся? А чи не краще написати дружині, щоб вона попросила сусідку написати листа російською мовою? Це ж дуже просто. Звичайно, не ходитиме до неї кожного разу, але кілька разів доведеться, поки не навчиться сама писати по-російськи".

Можна було знехтувати це хамське відношення до неросіянина, як нехтуєш майже щоденно подібні численні випадки, списуючи їх на рахунок некультурності й дикунства того чи іншого носія державного шовінізму. Але в даному випадку йдеться про представника МВД з Москви, наділеного чималою владою й дорученням розібратися у практиці безправ'я і сваволі, що її стосують у таборі. А на розгляді скарги виявляється, що той представник апарату

МВД є чистої води шовініст, його і шкребти не треба (за висловом Леніна). Мені вперше доводиться зустрічатися з таким шовіністом, який нехтує основними положеннями конституції СРСР (про те, що він може не знати конституції, я й подумати не можу). Коли чуєш зневажливі слова на адресу українців (не інакше, як хахли) з уст прапорщиків чи дежурних офіцерів колонії, ковтаєш їх мовчки, беручи їх на рахунок низького культурного рівня носіїв інтернаціональних ідей і неймовірного занедбання в ідейно-виховній роботі серед службового персоналу колонії. Коли ж бачиш подібні прояви українофобії збоку адміністрації, — це обурює. Про ці факти я вже писав не один раз до вищих радянських органів. Цинічна українофобія підполковника Анастасова прозвучала неймовірним унісоном з цілим рядом адміністраційних заходів, що змушують в'язнів писати листи російською мовою. (До речі, дружина працює старшим науковим співробітником Академії Наук УРСР та володіє російською мовою багато краще ніж підполковник Анастасов, і не тільки російською, але й англійською, французькою...) Як оцінити цинізм Анастасова? Це тільки зміцнює негативну дію висловлювань представників адміністрації (типу "Що захочу, те й зроблю з тобою", "Якщо захочу, поставлю на голову", "Скажуть вішати, будемо вішати"), посилює атмосферу сваволі в колонії. І ось приїжджає репрезентативна комісія з Москви і не тільки покриває українофобію адміністрації, але й сама виявляє, м'яко кажучи, хамство в національному питанні. Мені було дуже дивно чути від представника МВД, напевно члена КПРС, таке національне хамство, яке я розцінюю, як політичний злочин.

Звертаючи Вашу увагу на ці питання, прошу спонукати відповідні органи підбирати уважливіше склад комісії для розгляду ситуації в колонії. Ця комісія в складі Анастасова й Рижова моїм довір'ям користуватися не може.

20. 6. 1974.

3. Антонюк

Заява 3. Антонюка Прокуратурі Пермської області

*До Прокуратури Пермської області
від засудженого за ст. 62, ч. 1, КК УРСР
Антонюка Зіновія Павловича*

Повідомляю Вас про зміст розмови, яка відбулася в начальника колонії майора Піменова Н. В. сьогодні, 19 липня 1974 року. При розмові були присутні: ДВК, заст. нач. по виробництві і РОР. Мені пояснили, що немає більше можливості zatrudнювати мене на заводі, як верстатника, а іншої роботи там дати не можна. Я прийняв це до відома. Далі мені запропонували працювати на виораній контрольно-обсерваційній смузі. А робота в цій смузі суперечить моїм моральним принципам (я навмисне не згадую про те, що робота в смузі небезпечна, смуга є під обстрілом (нечитке слово) було б попросту проти закону. Ні, я виходжу лише з принципів моралі). Про це я сказав начальникові колонії. А що незабаром адміністрація виявила поважний замір запроторити мене за всяку ціну, вважаю своїм обов'язком скласти заяву, що в цьому питанні я радо піду назустріч її побажанням і ладен запропонувати, за Вашим посередництвом, цілий ряд інших засобів, як це зробити. Запроторити — то запроторити!

19. 7. 1974.

З. Антонюк

ДОВІДКА

29. 7. — Антонюкові проголошено догану.

30. 7. — Антонюкові заборонено протягом одного місяця купувати харчі.

1. 8 — Антонюкові заборонено побачення з родиною.

6. 8 — Антонюка посадили у штрафний ізолятор на 7 днів. На заяву відповідає начальник відділу догляду за місцями позбавлення свободи старший радник юстиції Мацієвський на ім'я начальника... відділу ИТУ (Исправительно-трудовое учреждение) з проханням вияснити Антонюкові, що за описаними в його заяві обставинами, обласна прокуратура не вважає запропонування йому роботи маляра порушенням закону збоку адміністрації.

Інтерв'ю з політичними в'язнями Пермського табору ВС 389/35

Як відомо, чілійські політв'язні мають можливість зустрічатися з представниками преси, навіть закордонної, і говорити про все, що їх запитують.

Радянські політв'язні такої можливості не мають, від зовнішнього світу вони максимально ізольовані. Та все таки, не зважаючи на всі суворості, пощастило передати запитання до концтабору біля Всесвятської на Уралі. Людина, яка одержала ці запитання, перевела інтерв'ю з декількома політв'язнями.

Перше питання було про сам факт ізоляції та про те, якими способами і з якою метою цю ізоляцію застосовують.

ІВАН СВІТЛИЧНИЙ: Адміністрація табору дійсно прямує до максимально можливої ізоляції. Всі безпосередні контакти з зовнішнім світом зведені до двох прилюдних і одного особистого побачення на рік, при чому побачення даються тільки з найближчими рідними. Всіх цих побачень ув'язнених може бути позбавлений за розсудом адміністрації, а приводом для цього може послужити все, що завгодно. Мене, наприклад, у 1974 році вже позбавили двох загальних побачень — один раз за те, що сидів на ліжку (правила цього не передбачають), другий раз за вилучені в

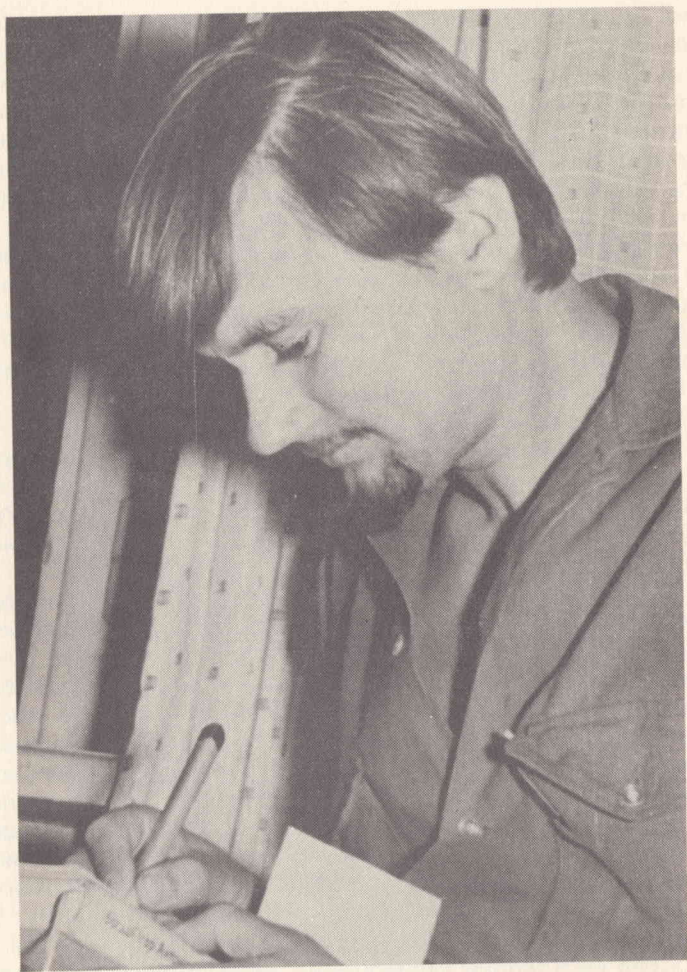

Іван Світличний

мене вірші, зміст яких комусь не сподобався. Прилюдне побачення, якщо таке дається, належить від 1 до 4 годин, на ньому обов'язково присутній наглядач, який слідкує, щоб розмови не виходили за рамки побутових тем, не торкалися політики, умов таборового життя тощо. Особисті побачення відбуваються в спеціально обладнаному приміщенні, яке устатковане підслухувальним пристроєм. Очевидно, ні про який усний обмін інформацією не може бути і мови, а користуватися на побаченні папером, олівцем і т. п. не дозволяється. Наскільки тотальною є ізоляція політв'язнів, можна судити вже з того, що навіть наглядачам, людям спеціально підібраним і вишколеним, вступати в розмови з політв'язнями не дозволяється, а керівні представники адміністрації обговорюють строго визначені теми.

Другий вид зв'язку з зовнішнім світом — листування — підлягає найсуворішій цензурі. Забороняється писати про умови таборового життя, називати імена своїх товаришів-політв'язнів, згадувати про поганий стан здоров'я, недозволену умовленість вбачають навіть у простому описі природи й погоди.

Такий же суворій цензурі підлягають і листи до ув'язнених. При цьому цензура, як правило, не турбується потребою серйозно аргументувати конфіскацію листів... Для цього досить заявити, що в листі є якісь домовленості або повідомлення, які заборонено оголошувати, або що лист підозрілий змістом, або містить у собі "перекручення міжнародної дійсності". Наскільки це робиться самовільно, можна судити з того, що мені й Калинцеві конфіскували листи від родини з Мордовського політтабору; те, що пропускала мордовська цензура, уважала бунтарським уральська цензура і навпаки. Що більше цензура того самого табору в різні часи може поводитися зовсім по-різному. В кінці 1973 р. був сконфіскований мій лист до дружини. Тоді я проробив нескладний експеримент: написав такий же лист удруге, додавши в ньому тільки повідомлення про конфіскацію попереднього листа, і цей другий лист цензура перепустила. Я і тепер не знаю, про що це свідчить: чи ці

Ігор Калинець

листи цензурували різні люди, чи це залежало від настрою тієї самої людини. Мабуть, це останнє. Але гірш усього те, що листування віддане на волю адміністрації табору, і скаржитися у випадку конфіскації — нікому: сконфісковані листи знищують і перевірити умотивованість конфіскації неможливо.

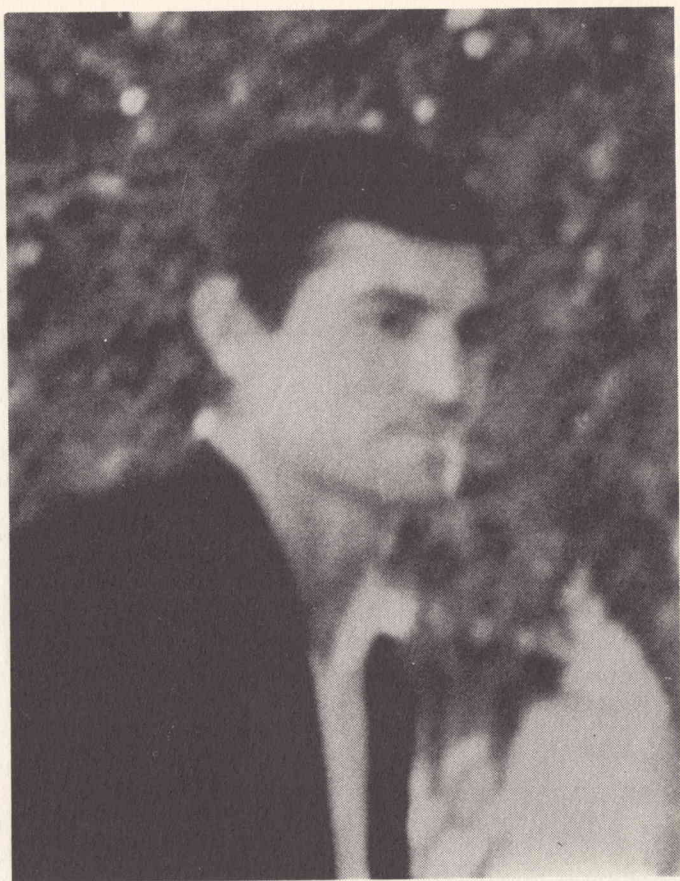
ПИТАННЯ: Чим викликана така суворість ізоляції?

І. КАЛИНЕЦЬ: Мені ясно, що це робиться тільки на те, щоб приховати факти та вчинки, які суперечать міжнародним правовим і моральним нормам і положенням радянської конституції. Мене, наприклад, судили тільки за літературну творчість, яка не мала ні антирадянського спрямування, ні навіть більш чи менш відчутного громадсько-політичного характеру взагалі. Смішно й говорити, щоб у моїй "справі" були будь-які державні чи військові таємниці. Проте судовий процес у моїй справі був закритий, на ньому не могли бути присутніми навіть мої найближчі рідні. І це зрозуміло: справи ж то, власне, нема, "особливо небезпечний державний злочин" вичерпувався кількома зовсім не політичними віршами і це могло здивувати навіть звиклу до всього радянську громадськість.

Звичайно, матеріали всіх подібних справ намагаються тримати в найсуворішій таємниці, і багатьом — всупереч діючим правовим нормам — не видають на руки навіть копії вироку. Природно, що це можливе тільки при умові максимальної ізоляції в'язнів.

Крім того, таборова адміністрація утримує також всіх нібито "злочинців" у нелюдських умовах: їх держать на півголодному пайку, мучать холодом, виснажують тяжкою працею, постійно принижують їх людську гідність. Якщо б усе це стало розголошеним, такі вчинки не могли б діятися безкарно.

В інтересах влади приховувати правду, а це можливе тільки при найсуворішій ізоляції піддослідних цього варварського експерименту.

Василь Стус

Такі ж, "справи" у В. Стуса, Є. Сверстюка, М. Осадчого й багатьох інших.

А. М. (?) Горбала засудили на 5 років табору і 2 роки заслання за один-однісінький вірш "Дума".

ПИТАННЯ: Що Ви можете сказати про правний стан політв'язнів у СРСР?

ІВАН КАНДИБА: Відомо, що в СРСР влада взагалі заперечує наявність політв'язнів, і нам забороняють називати себе політичними. Ця традиція походить ще від царської Росії, тільки тоді політичних в'язнів називали "державними злочинцями", а тепер вони стали ще й "особливо небезпечними".

Різниця тут ще і та, що в СРСР "особливо небезпечних державних злочинців" стало набагато більше, ніж їх було в царській Росії, і влада ставиться до них набагато жорстокіше.

Становище політичних в'язнів у СРСР має ще одну важливу особливість.

Якщо рахувати, що в СРСР дійсно існує конституція, та ще до того є вона основним законом, тоді більшість так званих політв'язнів засуджено за порушення конституції незаконно, лише за спробу скористуватися правами, які проголошує конституція. У точному значенні слова, таких людей назвати політичними діячами справді тяжко. Однак, реально існує також кримінальний кодекс, який користування основними демократичними правами, що проголошені конституцією, кваліфікує як злочини, а людей, які насмілилися це робити, — "особливо небезпечними державними злочинцями".

Тому і політв'язні оцінюють себе і свої вчинки по-різному: хто має на думці конституцію, вважає себе невинним, хто ж покликається на кодекс, визнає свою провину.

Становище політичних в'язнів у СРСР, таким чином, двояке з самого початку.

ЛЕВ ЯГМАН: А крім цього, така ж розбіжність, яку ми спостерігаємо між паперовою конституцією і реальним кодексом, існує і поміж постановами Виправно-Трудового Кодексу і реальними правами політв'язнів.

Спробую навести кілька прикладів. У преамбулі основ ВТ Кодексу йде мова про те, що відбування кари не повинно спричинювати фізичних і моральних страждань.

Але як тоді розуміти широко стосоване переведення з/к* в ПКТ** на реченець до 6 місяців, де годують за горезвісною нормою 9. Адже це добре продумана форма підтримання здоров'я людини. Можете собі уявити, що означає півроку харчуватися через день за зниженою нормою відживлення для з/к, коли, за твердженням таборових лікарів (робітників МВД), звичайне таборове харчування на протязі кількох років, як правило, спричиняє шлункові хвороби.

Про яке незавдавання моральних страждань може бути мова, коли віруючих примушують голити бороди, а тих, які відмовляються, голять у ручних кайданах; коли в таборі не можна дістати релігійної літератури, а ту, що маємо в рукописах, відбирають при обшуках; коли віруючих юдеїв і мусулман за носіння накрить голови в приміщенні карають; коли всіляко перешкоджають відправляти релігійні обряди і свята, примушують працювати в неділю, а за відмову карають.

Питання про листування давно вже стало притчею во язицех. У ст. 30 ВТК сказано, що листи мусять бути доручені й відіслані в триденний реченець, але адміністрація і представники КГБ вважають, що ми повинні бути задоволені, якщо листи взагалі відсилають і доручують, про реченці шкода говорити. По декілька місяців ідуть листи литовською, ллотишською, естонською, вірменською та іншими мовами. В середині країни кілька місяців мандрують листи івритом, англійською та іншими мовами з-за кордону, при чому до Москви 10-15 днів, а за 1,5-2 місяці з Москви до табору. "В нас

*з/к — в'язень (скорочення рос. слова заключённый).

**ПКТ — приміщення камерного типу (ізолятор).

Семён Глузман

нема перекладачів", — відповідають на всі наші претенсії. А чому листи по-російськи з-за кордону йдуть півтора місяця, куди діваються десятки листів — на ці питання ми не можемо дістати відповіді вже декілька років. Очевидно, мітична установа 5110 в Москві, через яку йдуть листи з-за кордону, — це організація, якої не контролює навіть відділ адміністративних органів ЦК КПСР.

У ВТК записано, що в'язнів притягають до праці на основі їхньої працездатності і, по можливості, за фахом. Одначе, практика, що існує в таборах, виявляє, що робиться все можливе, щоб з/к не працювали за фахом. І це в той час, коли спеціалістів, як правило, не вистачає: інженери працюють різноробами, а лікарі — кочегарами, філологи — токарями і т. п.

ІВАН КАНДИБА: Політв'язнів неросійської національності обмежують у правах додатково. Їх вивозять за межі їхньої республіки, в чужі краї, тримають в умовах незвичайно далекого, суворого клімату.

Навіть на ті побачення, які даються за правом, їхні рідні здебільша їздити не можуть.

Від цього терплять уже не тільки політичні в'язні, але і їх рідні, в таких випадках родини розпадаються. Влада в цьому зацікавлена і свідомо спричинюється до цього, а потім пояснюють це таким способом, що це відбувається з політичних мотивів. Політичних в'язнів неросійської національності примушують контактуватися з адміністрацією тільки російською мовою, а висилку й видачу листів затримують також під тим претекстом, що вони написані не по-російському. Забороняють розмовляти рідною мовою навіть з рідними під час спільних побачень. На багаторазові просьби й вимоги політв'язнів тримати їх у своїх республіках відповідають відмовою.

ЛЕВ ЯГМАН: Цікаво, що в усіх випадках, коли закон дає адміністрації право інтерпретації, вона вирішує завжди проти інтересів з/к. Якщо час довгих побачень закон визначає від однієї до трьох діб, а короткотривалих від однієї до чотирьох годин, то практично нема шансів дістати максимум.

Якщо в законі не передбачене право відпочивати в денний час або грітися на сонці в спеціально визначених місцях — адміністрація забороняє це. Дивно, що досі не забороняється дихати, — в законі це також не передбачене.

ІВАН КАНДИБА: Таким чином, слова про незастосування фізичних і моральних страждань лишаються порожнім звуком, а вся система утримування (в'язнів) на тому і побудована, що політв'язням усіма засобами й методами завдають фізичних і моральних страждань і тільки цим хочуть досягти своєї мети.

ПИТАННЯ: Кожна карна система має на меті перевиховання. Якими шляхами намагаються здійснити це завдання у ваших умовах?

СЛАВА ГЛУЗМАН: Виправлення політв'язнів в умовах табору означає тільки одне: приведення їх морально-естетичного обличчя до стану, коли стають байдужими всякі проблеми, крім єдиної — проблеми особистого добробуту. Про щирість змінених переконань, і вчинків, що з них випливають, не доводиться говорити, бо практика здійснювання законності, "гуманність" метод позбавляють ілюзій і не (?) багатьох ідеалів. Методами виховання, які визначає закон для системи МВД, досягнути "виправлення" політв'язнів неможливо... Що більше, часто політв'язень, розчарувавшись в попередніх своїх соціальних симпатіях, настановах, звертається до пошуків у ідеальній сфері, релігії і т. п., але не до офіційної догми.

Політично-виховна робота в системі МВД включає лекції, політзайняття, індивідуальні гутірки і, звичайно ж, особистий приклад. Безпосереднє керівництво нею виконує заступник начальника табору з політично-виховної роботи. Конкретні заходи частіше всього переводять начальники груп. Рівень цих лекцій, гутірок, зайнять надзвичайно низький, що відповідає освіті й розвитку офіцерів МВД. Саме тому наші виховники часто дозволяють собі висловлювання явно абсурдні і "шкідливі ідеологічно" з погляду поточного моменту й партійної догми, а іноді просто такі, що під-

падають під дію ст. 190¹ КК РРФСР. Так один із офіцерів у першій своїй гутірці заявив мені, що "поважає і цінить Сталіна". Закон не визначає для з/к обов'язковості відвідувань лекцій і занять. Проте на практиці використовується, м'яко висловлюючись, "стимулювання" цих відвідувань. І навпаки, однією з причин запроторення Мешенера в ПКТ була його неучасть у громадському житті й відмова від відвідувань політзанять та участі в недільниках.

Усе безглуздя подібних метод "виховання" стає очевидним, коли врахувати, що велика кількість політв'язнів мають вищу освіту і добре знайомі з суспільно-політичною літературою. А "виховники" далеко не всі читають газети.

Імовірно, з тією ж метою "виховання" закон забороняє нам передплату через союздрук будь-яких чужоземних видань, в тім числі і комуністичних і суто спеціальних.

Постійні обшуки, перевірки, вилучування рукописів і інше заважають систематичній праці над книжками, творчій праці — в політтаборі друковане слово поготів не співдіє з "виправленням".

Однак прецеденти "виправлення" політв'язнів бувають. Звичайно "перевиховуються" люди, які потрапили в табір зовсім випадково, які раніше не мали ні твердих моральних засад, ні окреслених переконань, люди, яким ставиться за провину не "справа", а "слово". Але і вони не криють від товаришів, що спонукальна причина їхнього "виправлення" не в усвідомленні "злочинного минулого", завдяки переведеній з ними виховній праці, вона — в тій же проблемі особистого добробуту.

Іноді (дуже рідко) на формальне "виправлення" себе згоджується політв'язень, втомлений численними таборовими методами, тяжкими виснажливими хворобами. Треба підкреслити, що і адміністрація розуміє всю формальність "перевиховання" політв'язня. Вийшовши на волю, такі "виправлені" ніколи не дістають того, що їм обіцяли раніше: ні можливості здобути вищу освіту, ні прописки в тому чи іншому місті і т. д. і т. п.

ЗІНОВІЙ АНТОНЮК: Важливе місце в системі перевиховання з/к у ВТК уділяється праці, бо в праці формуються всі основні моральні якості людей, такі як колективізм, трудолюбство, пошана до праці інших і т. д. Але дозвольте запитати, хто з моїх товаришів не сформував цих моральних якостей без втручання таборової адміністрації 10-20 і більше років тому?

ЛЕВ ЯГМАН: Я думаю, вся справа в тім, що закон не проводить диференціації поміж людьми, які засуджені за побутові проступки, і контингентом, що перебуває в політичних таборах. Тому праця перетворилася в нас із засобу, що сприяє перевиховуванню, в ще одну кару. За ставленням до праці, в таборі можна розрізнити декілька категорій з/к. Перша — це ті, які з тих або інших причин шукають у праці можливості забути, убити час, не вміючи або не бажаючи використати його інакше. Вони працюють ради праці. Другі — ті, для яких праця ще один засіб вислужитися перед адміністрацією, і, нарешті, треті, для яких робота в колонії це справжнє прокляття, тому що вона відриває їх від зайнять, які їх цікавлять, вона фізично тяжка й дискваліфікована, зчаста безглузда. Ув'язнених часто використовують на шкідливих підприємствах, як, наприклад, праця з поліетерними лаками і на зачищанні футлярів в установі ЖХ 385/19 в Мордовії, на ремонті відпрацьованих фільтрів з хемкомбінату в установі ВС 389/35 або на вібро-набиванні електронагрівачів перикласом в установі ВС 389/36 Пермської області. Природно, про охорону праці в умовах табору нічого й казати.

ЗІНОВІЙ АНТОНЮК: Та й узагалі праця, елементарно-технічне нормування і матеріяльне стимулювання існують з єдиною метою — витиснути з кожного максимум і платити йому мінімум. Широко застосовується примусове поєднування робіт (без оплачування, звичайно!). Тривання праці в нічний час нічим не регламентується. Постійний примус працювати підряд дві зміни (без будь-якої оплати понад-нормової праці), нема скороченого дня праці на шкідливому

виробництві (або будь-якої компенсації за роботу понад норму), спеціальне харчування (як правило, сухе молоко) видається з великими перервами в часі і далеко не всім, кому воно призначене (перетворене в деякий вид заохоти). Графіки суміжності — чиста фікція: нема умов для відпочинку 2-ій зміні (житлові секції велетенських розмірів, у них перебувають усі зміни)... Теоретично виробництво працює на дві зміни, а на практиці — три (друга зміна працює за дві зміни поспіль). Встановлений законом мінімум зарплати відсутній, панує форма оплати від виробітку, але наряди на працю перетворені у фікцію: вони виписуються в кінці місяця на роботи, які адміністрація вирішить відзначити за місяць тому чи іншому в'язневі й оплатити за невідомими розцінками, що носять суто довільний характер (та сама робота на протязі місяця може відрізнятись в оплаті навіть у два рази і обов'язково вбік зменшення). Тарифікація робіт за розрядами має ту ж тенденцію: вчора робота тарифувалася за четвертим розрядом, сьогодні — за третім, а завтра — уже за другим розрядом. Це один із законних шляхів поліпшення економічних показників праці виробництва за рахунок засудженого. Спецодяг і спецвзуття в руках адміністрації перетворилися також у важіль поліпшення економічного стану.

ЛЕВ ЯГМАН: Таборова адміністрація дуже не любить, коли ми проводимо паралелі поміж їх методами праці і методами, якими користувалися нацисти. Але як не згадати працю для в'язнів, яку практикували нацисти, перетягання каміння з місця на місце, коли в карному ізоляторі ВС 389/35 політв'язнів примушують ручно нарізувати різьбу на болтах, спеціально для цього привезених із сусіднього табору, де приміщені побутові злочинці і де цю працю виконують півавтомати. Порівняйте норми: ручно 70 болтів, а півавтоматом — 700. Для людей, яких на протязі кількох місяців годують через день, — праця не з легких. Я припускаю, що все, про що ми говоримо, досить ясно виявляє, що праця в політичних таборах абсолютно не відіграє жодної виховної ролі, а

служить тільки додатковим засобом тиску, обтяжуючи життя ув'язненого й підриваючи його здоров'я.

АР'Є ХНОХ: Так, саме цьому головному завданню служить увесь комплекс заходів, що складаються на умови утримання з/к. Напіввійськовий режим з нескінченними перевітками вдень і вночі, ставання і ходження в строю, проживання в казармових приміщеннях по сорок і більше людей у секції, казенна уніформна одіж і взуття, принизливі латки з прізвищами, які мусить нашивати на верхню одіж кожний з/к, малокалорійне, одноманітне харчування на 43 копійки в день тощо. А крім цього, безчисленні обмеження: можна писати лише два листи на місяць і діставати необмежену кількість від будь-яких кореспондентів, але цензура має право конфіскації і дуже широко користується ним. Можна отримувати одну п'ятикілограмову посилку на рік, закуповувати в таборовому магазині продукти на 5 крб. на місяць суворо обмеженого асортименту, але і цієї можливості позбавляють з/к дуже часто. Можна діставати одне довге (від однієї до трьох діб) і два короткотривалих (від 1 до 4 годин) побачень на рік з близькими рідними, але часто рідні, проїхавши одну, дві, три тисячі кілометрів, біля брами табору довідуються, що таборова адміністрація попереднього дня позбавила з/к цього права. Я думаю, що нема потреби продовжувати перераховування. Цілковито ясно, що на практиці система політтаборів у Радянському Союзі не ставить за своє завдання перевиховання з/к, воно їй просто не під силу. Всі свої зусилля вона скеровує на досягнення однієї мети — примусити політв'язнів хоча б назовні відмовитися від своїх переконань. Якщо їй у цьому не частить — вона робить усе, щоб зламати людину фізично. Для цього в адміністрації цілий ряд засобів як "законних" (погане харчування, відсутність нормальної медичної допомоги, ШІЗО*, ПКТ, тюрма), так і незаконних (тяжка шкідлива праця, виснаження фізичне і моральне з допомогою постійних дрібних причіпок).

*ШІЗО — штрафний (карний) ізолятор.

Йосиф Мөшөнөр

ПИТАННЯ: *Що Ви можете сказати про представників адміністрації табору?*

ЛЕВ ЯГМАН: На мій погляд, відповідаючи на це питання, завжди слід пам'ятати, що, уділяючи особливу увагу політ-таборам, держава скеровує сюди свої найкращі кадри. Тому можна уявити собі, хто "виховує" "битовиків".*

Маючи на меті, безсумнівно, підвищити освітній рівень таборової адміністрації, останніми роками переведено значне відмолодження кадрів адміністрації політтаборів, і тепер уже можна, зробити висновки (деякі) щодо цього. Мені видається, що спроба з допомогою молодих кадрів принципово змінити обставини в політтаборах закінчилася повним провалом з двох причин: перша пов'язана з одночасною зміною контингенту політв'язнів; друга — з тим, що, хоч освітній рівень нових наглядців і офіцерів вищий, ніж попередніх, поміж ними нема принципової різниці. Якщо старі були здебільша люди без фаху, які знайшли місце, де можна було без особливих клопотів дожити до пенсії, то нові — це люди, які через лінощі або із-за відсутности будь-яких здібностей шукають "легкого хліба". Але і тих і цих об'єднує брак ідеалів, віри в те, що вони роблять правильне й потрібне діло. Це визначає їхнє моральне обличчя й потягає за собою п'янство й розпусту, цинізм і повну безпринципність.

ЙОСИФ МЕШЕНЕР: Мені здається, що яснішу картину складу адміністрації можна одержати, якщо спробувати згрупувати їх за найбільш характеристичними ознаками.

1) Садисти. Сюди належать ті, які залюбки переслідують політв'язнів, знущаються над ними, використовують найбільш рафіновані способи. Позбавляють побачення після того, як рідні вже вибралися в дорогу, посилки — після того, як вона вже прийшла; влітку не дозволяють опалюватися на сонці, а зимою відбирають теплі речі.

Найтиповіші представники цієї групи — капітан Бакайкін

*Битовик — в'язень, засуджений за кримінальні злочини

із ЖХ 385/17, Мордовія; майор Фйодоров із ВС 389/36; капітан Хромушин і лейтенант Чайка з ВС 389/35, Пермська область.

2) Циніки — все розуміють, але тим не менше вони згодні робити всякі підлости. Ці звичайно досягають великих успіхів. Прикладом можуть бути: — заступник міністра внутрішніх справ Мордовії полковник Ніколаєв, який сказав "зекові": "Якщо вас добре годувати, то вас із табору не виженеш"; підполковник Усов (начальник ЖХ 385/19); майор Піменов (начальник ВС 389/35), який під час місячної голодівки казав голодуючим: "Я можу поставити вас на голову, у мене за зоною 200 солдатів".

3) Ті, що терплять на комплекс особистої менше-вартості і намагаються компенсувати її за рахунок з/к. Ці особливо дріб'язкові в питаннях, що стосуються відношення до їх власної особи. Звичайно це офіцери, що погано просуються по службі, як лейтенант Булочников*) і лейтенант Кузнецов із 389/35, капітан Тишкін із ЖХ 385/19.

4) Чимала група дурнів і дурнів з ініціативою. Прекрасні екземпляри: підполковник Вельмакін (ЖХ 385/19), в якого був єдиний аргумент — карати; Китманов (заст. політ. ВС 389/35), який десять хвилин шукав на карті жидівської автономної області, але так її і не знайшов; лейтенант Ніколаєв із цього ж табору, який заявив: "Я багато чого добився в житті, мені всього 26 років, а я вже лейтенант"; капітан Журавков (начальник ВС 389/36), який вважав слово "німець" лайкою. А чого вартий лейтенант Байбушев із ЖХ 385/17, що заявив: "Я напишу вам характеристику, так мені і в Ізраїлі повірять".

5) Остання група — це до всього байдужі, безініціативні (ні до доброго, ні до злого), типові радянські бюрократи. Вони для нас найвигідніші, хоча вони, очевидно, виконують усе, що їм накажуть.

*Булочников сам так формулює свою ціль життя: "Провести відпустку без жінки і мати як можна більше бабів, випити як можна більше водки".

Звичайно, весь цей поділ дуже умовний, і в чистому вигляді ні один тип не зустрічається, але все таки якась ознака переважає.

ЛЕВ ЯГМАН: Цікаво, що представники КГБ, які вважають себе елітою, часто розмовляючи з політв'язнями, признають низький рівень працівників МВД і заявляють, що, на жаль, кандидати педагогічних наук не зголошуються на працю в МВД. Проте, їх власний рівень теж недалеко відтік, і я думаю, що сексуально нестримний капітан Крапавічус прекрасно вписується в групу "дурнів з ініціативою", а майор Афанасов типовий садист. І, очевидно, не випадково в місцевих газетах Пермської області постійно друкують оголошення про набір кадрів у систему ВТУ МВД. Ніколи професія наглядача не втішалася популярністю, і це факти, яких не можна прикрити жодними гарними словами.

ПИТАННЯ: Які відношення існують поміж ув'язненими і адміністрацією?

СЛАВА ГЛУЗМАН: У політтаборах тримають людей різних національностей, віровизнань, освіти й віку (від 18 до 70 і більше). Відмінні умови попереднього життя на волі, відмінна тривалість таборового стажу, відношення до свого сьогодішнього стану — все це впливає на міжособові зв'язки в таборі. Всіх в'язнів можна поділити в основному на три категорії: карателі, "битовики" і політв'язні.

1. Карателі — це учасники акцій проти партизан, жидів, комуністів під час другої світової війни. Як правило, мало-освічені, соціально-інертні люди, агресивно-аморальні, які бажають за всяку ціну здобути прихильність адміністрації. В більшості своїй вони є інформаторами адміністрації, втішаються деякими привілеями, намагаються активно протиставитися боротьбі в'язнів за свої права. Нас навмисно тримають разом з карателями — це важлива метода психологічного впливу. Ось приклад: мій дід убитий у Бабиному Яру, а тут, у таборі, поруч зі мною спить людина, яка брала участь у цій акції, а трохи поодаль — душитель повстання варшавського ґетто. Один з таких же — з Білоруси — особа,

наближена до адміністрації, відверто говорить про свою ненависть до жидів, заявляє, що "не бачить ніякої різниці в тім, кому служити — німцям чи советам".

2. Битовики — люди, які раніше відбули покарання в побутових зонах і там засуджені за однією з "політичних" статей на новий реченець (звичайно за виготовлення рукописних листівок, за татування "антирадянського змісту"). Прибуття до політичного табору впливає на деяких благотійно, побуджує зацікавлення до книжки, до духовного життя, навіть до політики. Деякі регулярно займаються самоосвітою. Але частина лишається за своєю психологією — "битовиками". Ці люди, як правило, дуже товариські. Адміністрація намагається формувати з них інформаторів.

3. Склад властивих політичних в'язнів дуже різноманітний. Існує принаймні три категорії властивих політв'язнів: учасники національно-визвольних рухів (українці, естонці, литовці, лотиші); люди, які потрапили в табір за "справу", і люди, які потрапили в табір за "слово".

Перші — всі люди вже немолоді, здебільша без систематичної освіти, які пройшли прекрасний "таборовий університет". Вони свідки сталінського беззаконня, хрущовської "половинчатости". Вік, хвороби і просто втома примусила деяких із них відійти від активного життя в таборі. Проте вони не позбавлені людської гідності. Психіка деяких безповоротно зруйнована десятками років концтабового життя, і все ж їх не відпускають на волю, не "прощають". Вони, так звані "старики", — зберігачі табової традиції, табової моралі (є і така). Не зважаючи на хвороби й вік, підтримують молодих в'язнів у боротьбі за свої права. Звичайно тримаються групами за національними ознаками, але зустрічаються і з рештою політв'язнів.

Ті, що потрапили до табору за "справу", частіше молоді, мають середню спеціальну або вищу освіту і в таборі продовжують освіту, активно виступають проти практики беззаконня адміністрації, звичайно не піддаються перевиховуванню, ні залякуванню.

Деякі потрапляють у табір за "слово". Саме в них, людей тут випадкових, і відбувається найбільша психологічна ломка в будь-яку сторону (будні табору примушують їх чітко визначити себе). Так із двох з/к, засуджених з подібних мотивів, один, Чекалін, знайшов собі місце серед свідомих і соціально-активних з/к; другий, Жучков, вислуговується адміністрації.

Не є також таємницею абсолютний неуспіх прямих, визначених законом способів "виховування". Значно успішнішими виявляються методи, які стоять поза законом, такі як шантаж і залякування з/к та їхніх рідних, дрібні подачки у вигляді посилок, легша праця і т. п. Адміністрація чітко розмежовує своє ставлення до різних категорій з/к.

На особливо активних політв'язнів складають рапорти, нібито вони допустилися порушень (дисципліни). Їх часто карають, не допускають до легкої праці, позбавляють побачень і т. п. "Карателі" ж не тільки користуються всіма доступними для з/к привілеями, але і мають більшу кількість побачень, посилок, при найменших захворюваннях їх відсилають у таборову лікарню, в більшості дістають лікарняний харч. Те саме стосується до інформаторів та членів "самодіяльних" організацій (СКК і СВВ).

У замкнутий маленький світ табору періодично пускають брехливу інформацію. Це здійснюється через інформаторів з тією або іншою оперативною метою. Іноді ця вістка має шовіністичний характер з розрахунком поділити групи, особливо молодь (принцип: "діли і володй").

Загально ж можу відзначити, що тут я побачив уперше інтернаціоналізм не на словах, а на ділі, насамперед серед тих, кого називають "буржуазними націоналістами", дарма що КГБ і МВД уже довгі роки намагаються послідовно пересварити політв'язнів різних національностей.

ПИТАННЯ: Які зміни в контингенті політв'язнів Ви спостерігаєте?

ЄВГЕН ПРИШЛЯК: У післявоєнні роки в концтаборах була досить велика частина політв'язнів, категорію яких

окреслювали словом "за війну". Частина з них звільнили, частина померла, решта сидить. Таких "злочинців" судять та привозять у табір і досі — з якою метою, думаю, не таємниця. Із тієї категорії з/к до 60-их років були, головним чином, учасники українського збройного підпілля, їхні родини й усі ті, хто матеріально й морально підтримував підпілля. Це була здебільшого сільська молодь, потім ремісники й робітники, потім студентська молодь і інтелігенція. Такий самий був склад в'язнів з Прибалтики. Присуди в них були жорстокі — від 10 до 25 років. Багато з них загинуло в концтаборах із-за тяжких умов. У 1957 р. більшість з них звільнено, частина вийшла на волю після закінчення речення, а ті, що залишилися в таборах, — люди з надірваним здоров'ям і виснаженою нервовою системою.

Після цілковитого розгрому збройного підпілля у другій половині 50-их років у тюрми і концтабори почали привозити іншу категорію політв'язнів. Це були переважно люди, які вирости й визріли при радянській владі, — майже всі інтелігенти й робітники. Бачачи й відчуваючи, що в країні нема елементарних демократичних свобод, вони вирішили добиватися їх і боротися за них. У відповідь почалися нові арешти й судилища. В 1961 році у Львові судили групу із 7 осіб (усі із середньою і вищою освітою) за те, що вони, покликаючися на відповідну статтю конституції, вели пропаганду за вихід України із складу СРСР (група Лук'яненка — Кандиби).

Наступного року судили групу із 20 осіб — організацію "Український Національний Комітет", яка поставила своєю метою друкування і розповсюдження літератури, що проголошувала ідею незалежності України. Двох із цієї групи розстріляли, решту відправили в табори на 5 до 15 років. Біля 20 осіб судили у 1965 році у Львові, Івано-Франківську, Києві та інших містах України за виступи в оборону демократичних свобод. У 1967 році в Івано-Франківську судили організацію "Український Національний Фронт", яка видавала й розповсюджувала самвидавну літературу.

Нема можливості перерахувати всі судилища, але

характеристичною рисою цих репресій було те, що їх застосовано до письменників, художників, наукових робітників, інтелігенції в найвищому значенні цих слів.

ПИТАННЯ до В. Ф. Балахонова: — Розкажіть будь ласка, як Ви повернулися до СРСР?

ВЛАДІМІР БАЛАХОНОВ: Повернувся я до СРСР тільки через особисті родинні мотиви, з-за надзвичайно сильного прив'язання до родини, особливо до дочки, яка є для мене найдорожчою істотою на світі. Після виїзду з Швейцарії дружини, яка забрала дочку з собою, я не знайшов у собі сил опертися в ту мить почуттю туги за дочкою, відчаю при думці, що я її більше ніколи не зможу побачити (дружина, — а це, мабуть, було пов'язане з її відношенням до мене, — не хотіла від самого початку лишатися у Швейцарії і настоювала на повороті). Повертаючися до СРСР, я здавав собі справу з того, що йду майже на видиму загибель, якщо не фізичну, то моральну. Але в ту мить я не знайшов у собі сил протистояти прагненню бути разом з дитиною. Підкреслюю, що в Швейцарії друзі зробили все, щоб полегшити мій тяжкий моральний стан у ту хвилину, але це не допомогло.

Нічого, крім вдячності, не відчуваю до швейцарської влади, яка дала мені повну свободу в питанні, чи лишатися мені в Швейцарії, чи повернутися до СРСР, неодноразово заявляла мені про це (це я підкреслював на слідстві, вони знали про вперте небажання моєї дружини лишитися за кордоном і про моє прив'язання до родини, до доньки). Швейцарці, не залякуючи, попереджували мене про те, що в разі повороту до СРСР мені загрожує тюремне довге ув'язнення й моральна загибель, бажали вберегти мене від цього. Моя доля — ще одне підтвердження нелюдськості, антигуманності радянської системи, яка без вагання жорстоко розторошує, ламає особистість, викликає особисту трагедію, приносить горе і страждання людині.

Хочу відмітити, що на зустрічі з радянським послом Чистяковим, яка відбулася в Берні 11 жовтня 1972 р., він у

присутності швейцарських урядових осіб заявив мені, що напередодні, тобто 10 жовтня, в Москві померла моя мати, і мене запрошують мої рідні на її похорон. Знайомлячися з матеріалами слідства, я встановив, що 11 жовтня моя мати ще була жива й померла щойно декілька днів пізніше.

Коли я прибув до радянського посольства в Берні, то з метою усунути в мене будь-які вагання щодо повороту до СРСР (у мене ж таких вагань тоді і не було), мені доручили листа дружини з гарячим закликом повернутися, була зорганізована поміж дружиною і посольством телефонна розмова, яку я прослухував.

Радянський консул запевнив мене, що після повернення мене не переслідуватимуть. Тобто, були застосовані звичайні в таких випадках засоби та прийоми, які не могли обдурити мене, про що я відверто заявив послові, сказавши, що я не вірю в те, що до мене буде виявлена будь-яка поблажливість, а повертаюся тому, що не знаходжу сил пережити розлуку з родиною.

Після прибуття в Москву з першого ж дня за мною був установлений постійний нагляд, мене декілька разів викликали в КГБ, зажадали написати вияснення, погрожували, що "коли я будь-що приховуватиму, то милосердя не буде". Під час цих зустрічей я тримався незалежно, а це пізніше, як мені стало відомо, розцінювалося як "зухвалу, задирливу поведінку". 7 січня 1973 року я був заарештований і поміщений у Лефортовську тюрму (прибув у Москву з Швейцарії 1 грудня 1972 року).

ПИТАННЯ: Чи існує у Вас можливість відстоювати свої права і яким чином?

ЛЕВ ЯГМАН: В умовах існування кругової поруки між таборовою адміністрацією і зверхніми інстанціями, відстоювати свої права політв'язням дуже важко, тим паче що фактичним господарем у концтаборах є КГБ, який контролює діяльність адміністрації і нею керує. Рішення представника КГБ — це закон, якому підлягають начальник

табору і прокурор. У таких обставинах ніхто не завдає собі труда бодай формально дотримуватися писаного закону. Можна навести багато прикладів.

Ось найсвіжіші з них: В. Буковського, який фактично не мав порушень, посаджено в ПКТ, бо КГБ вирішив відправити його до в'язниці, що ясно дав йому зрозуміти в розмові з ним начальник табору майор Піменов; те ж саме відбувається тепер з Павленковим, Бутманом і Мешенером. У такій ситуації боротьба за свої права з допомогою скарг і заяв до вищих інстанцій ні в якій мірі не є ефективною. На них можуть zareагувати тільки тоді, коли беззаконня, які відбуваються в таборі, будуть розголошені. І тому головною нашою зброєю є розголошення, яке мобілізує на допомогу нам громадську опінію.

З інших методів, яких ми вживаємо в боротьбі за свої права, на мою думку, заслуговує на увагу бойкот, який застосовується до найбільш ненависних представників адміністрації. І так на протязі майже одного року група політв'язнів відмовилася від стосунків з начальником оперчастини капітаном Хромушиним, знаного зі своєї грубости й антисемітських виступів. У боротьбі з шовінізмом і антисемітизмом ефективним є звертатися до представників адміністрації рідною мовою, що не є порушенням закону. Це виключає фактично для адміністрації можливість втримувати відносини з в'язнями. Тепер багато політв'язнів відмовилося втримувати відносини з представниками КГБ, обвинувачуючи їх в організації багатьох беззаконностей.

У тих випадках, коли адміністрація, не позбавляючи нас повністю якихсь прав, старається їх максимально обмежити, ми для вияву протесту відмовляємося від тих крихот, які нам, як ласку, лишають. Так було з листуванням, коли на знак протесту проти постійного зникання майже 50% кореспонденції, що приходить на наше ім'я, група сіоністів відмовилася на півроку від права писати листи. В знак протесту проти незаконного арешту й ув'язнення в таборі всі сіоністи політтаборів Радянського Союзу відмовилися від радянського громадянства й вимагають для себе громадян-

ського статусу держави Ізраїль. У теперішню пору починають відмовлятися від радянського громадянства і політв'язні інших національностей, демонструючи цим своє відношення до того, що відбулося з ними.

Нещодавно політв'язні почали вживати ще одну крайню міру: відмову вийти на працю. Таке було в середині травня цього року, коли близько 30 з/к з ВС 389/35 відмовилися вийти на працю, протестуючи проти незаконного позбавлення їхнього товариша права на побачення. Таке було й у ВС 389/36, де від 23 червня близько 40 в'язнів відмовилися вийти на працю, вимагаючи покарання чергового офіцера колонії Мілентія, який побив в'язня Сапеляка.

ІВАН СВІТЛИЧНИЙ: Особливої уваги заслуговує така форма боротьби в'язнів за свої права, як голодівка. І адміністрація табору і в'язні по-різному ставляться до неї. "Себе ж калічите", — не без зловтіхи говорили деякі офіцери, коли в травні-червні цього року велика група політв'язнів, протестуючи проти свавілля таборової адміністрації, витримала одномісячну голодівку. І в цих словах була велика частина правди: така довготривала голодівка, очевидно, не зміцнює організмів в'язнів, уже й без того виснажених таборовим харчуванням. Це знають і самі голодуючі. Якщо ж вони все таки йдуть на це, наражаючи себе на великі злигодні, то тільки тому, що обставини примушують їх до цього, а вибір засобів боротьби — мізерний. Справді бо, скарги й заяви до будь-яких зверхніх радянських установ варті не більше, ніж витрачені на них папір і чорнило. В найліпшому випадку той, хто скаржиться, дістане ляпідарну бюрократичну відписку. Іноді і такої відповіді не удостоїться.

Ясно, що в умовах радянського табору, з якого в'язень не може повідомити навіть родини, а про ширший розголос узагалі не може бути й мови, — голодівка далеко не така ефективна, як в інших країнах. Проте, і тут вона дає свої наслідки, і не випадково в'язні вживають цього засобу боротьби регулярно. Я перебуваю в таборі менше як рік, а вже брав участь у чотирьох голодівках. До цієї пори вдалося таким чином звернути бодай якусь увагу зверхніх інстанцій

на ситуацію в таборі. Лише під час голодівки і після неї приїжджають до табору представники вищих органів і намагаються вияснити справи на місці. А тому, що злочинь адміністрації в таборі завжди багато, то на деякі з них звертають увагу і стараються їх принаймні частково усунути. У мене, наприклад, у кінці 1973 року забрали наукові записки на філологічні теми. Більше ніж півроку я намагався вияснити їхню долю і все даремно. Я вже вважав їх зовсім утраченими, але саме під час голодівки мені неочікувано повернули їх.

Справи, що були безпосереднім приводом до голодівки, як правило, вирішуються не в користь голодуючих (адміністрація в таких випадках ніколи не йде на поступки), і хто розцінюватиме наслідки голодівок тільки цим, неминуче приходить до сумних висновків. Проте, таким чином можна добитися більшого. Хоч після травнево-червневої голодівки адміністрація не задовольнила окремих особистих вимог, а після голодівки навіть мстила її учасникам всілякими карами, загальна атмосфера в таборі поліпшилася, і адміністрація в своєму свавіллі стала обачніша та почала стримуватися від багатьох дій, які суперечать законові. Звичайно, це діється ще й тому, що така серйозна акція, як голодівка, раніше чи пізніше стає відомою також поза межами табору, і деякі кола суспільства до певної міри впливають на владовласників.

Тому, хоч голодівка — тяжка і ризиковна для її учасників форма боротьби, покищо інших ефективних способів у політв'язнів зовсім мало. До неї вдаватимуться і в майбутньому. Щобільше, ситуація в таборі така, що обходитися без голодівок навіть у найближчому часі, мабуть, не вдасться.

ЛЕВ ЯГМАН: Очевидно, слід окремо зупинитися на найбільш крайньому засобі боротьби політв'язнів, що застосовується дуже рідко. Я маю на увазі самогубство. Річ у тім, що ця форма боротьби має не тільки теоретичний характер. Є в політичних таборах свої Яни Палахи. У червні цього року в час довготривалої протестаційної голодівки в ВС 389/35 заподіяв собі смерть в'язень Опанасенко. Подібні наміри були і в деяких інших в'язнів, а що вони не були

зреалізовані, то в цьому заслуга аж ніяк не адміністрації. Будучи противником такого крайнього засобу боротьби, я, однак вважаю, що обставини в політтаборах створюють явну загрозу нових самогубств, запобігти яким не вдається, як не вдалося це вчинити і раніше.

ПИТАННЯ: Чи Ви шкодуєте, що доля привела Вас до концтабору?

ЗІНОВІЙ АНТОНЮК: Оцінюючи своє життя хоч би від початку 60 років і спостерігаючи механізм реалізації так званої "законности" щодо інакшесудимих, можу тільки пошкодувати, що пізно відчув себе громадянином, що досить довго вдовольнявся лише ролею спостерігача соціологічних процесів у радянському суспільстві. Про багато ділянок радянської законности я знав тільки з поголосок, тому радію, що трапилася мені можливість випробувати все на власній шкірі... "Хто не був в ДОПР^{*}, той не громадянин".

ЛЕВ ЯГМАН: Чи я жалкую? Звичайно, я не відчуваю особливого задоволення від того, що мене розлучили з сім'єю, позбавили елементарних благ нормального людського життя, загнали за колючий дріт. Очевидно, що все це не минає безслідно, відбивається на здоров'ї, до певної міри міняє характер, вносить новий елемент у світогляд. Це незаперечні факти. Я впевнений в одному, що мене особисто ув'язнення остаточно звільнило від тієї "інтелектуальної м'якотілості", в наявності якої Ленін обвинувачував інтелігенцію, і за цим я не шкодую.

АР'Є ХНОХ: Довгі роки, прожиті далеко від батьківщини й родини, викликають жаль. Але одночасно з багатьох інших поглядів — задоволений. Арешт і суд наді мною і моїми друзями були одним із факторів, що мав вплив на відомі зміни радянської політики в питанні еміграції жидів. Перебування тут допомогло значно ліпше зрозуміти цю систему. Якби я виїхав із СРСР, оминувши ці місця, я багато дечого ніколи не дізнався б.

^{*}ДОПР — Дом Принудительных Работ (будинки примусової праці).

ІГОР КАЛИНЕЦЬ: Як і кожний в'язень, тужу за волею, але, тверезо оцінюючи сьогоdnішній задушливий стан в Україні, волю табори і, за словами Антонича, "хвалю життя жорстоке і сукате". Воно дає мені побратимів, відданість яких підтверджується щоденними випробуваннями, а не в богемі. І я знову згадую молитву Антонича: "але молімся зорям дальнім, щоб нам дали на світі цім життя величне і страдальне".

ІВАН КАНДИБА: Я ні трішки не шкодую, що ступив на шлях, який привів мене до концтабору, та ще й на такий довгий час. Не можу жалкувати за втраченою волею, якої не мав. Хіба ж можна почувати себе вільним, знаючи, що твоя батьківщина в неволі? Хоч тут доводиться переживати багато труднощів, почуваюся морально ліпше ніж тоді, коли формально вважався вільним, але не міг допомогти поліпшенню долі своєї батьківщини. Що довше перебуваю в цих умовах, то ясніше усвідомлюю собі, що я вибрав правильний шлях, і що справжня свобода і повне щастя наступлять лише тоді, коли звільниться моя батьківщина — Україна.

СЛАВА ГЛУЗМАН: Так, жалкую, дарма що і тут я не тільки відбуваю "строк покарання". На волі я міг би активніше й вагомо протидіяти злочинній ескульпації здорових людей. Я психіатр, людина компетентна, а в СРСР протестують активно проти невинуватених ескульпацій, на жаль, представники різних професій, за винятком психіатрів. Тут я позбавлений такої можливості. Але це — об'єктивна причина. Мій приятель Леонід Плющ — у спеціальній психіатричній лікарні МВД. Це мій "попіл Кляса".* Мої знання за спеціальністю в дечому збагачуються і тут. Наприклад, у таборі я побачив садизм, так би мовити, (слово нечитке) поза стінами клініки! Доводиться хоч цим себе потішати.

*Флямандця Кляса спалили інквізитори на кострі. Його син носив на грудях мішечок з попелом батька, поклявшись відомстити вбивцям. У переносному вживанні вислів "попіл Кляса" означає нагадування про важливий обов'язок, заклик до помсти.

ІВАН СВИТЛИЧНИЙ: Перехід від "свободи" до "несвободи" не був у мене такий різкий, як у деяких інших. Довгі роки перед арештом я не міг знайти праці за фахом. Мої літературні твори, в яких не було ніяких антирадянських спрямувань, не друкувалися тільки тому, що ім'я автора було несприйнятливим для офіційних кіл. Коротше кажучи, і перед арештом я був насправді поза законом. У цьому розумінні я не втратив багато з арештом. Звичайно, це важко по кілька літ не бачити дружини, матері, близьких друзів і родичів з якими раніше ділив усі радощі й турботи. Крім того, годовним змістом мого життя була філологічна праця (а зовсім не "політика"). Тут у таборі для такої праці, на жаль, нема найелементарніших умов. Усі ці втрати для мене неоправдані.

Арешт, суд, ув'язнення і зв'язані з цим випробування звільнили мене від деяких наївних ілюзій, допомогли поважнішому формуванню моральних переконань, і ця життєва школа була незрівняно багатша ніж попередня кабінетна. Я втратив деяких своїх друзів, які не витримали суворих випробувань, натомість, зміцніла дружба з іншими, а крім того, я придбав друзів, про яких раніше міг тільки мріяти. Крім того, як літератор, я можу тут у таборі спостерігати стільки різноманітних характерів, знайомитися з такими неймовірними людськими долями, яких на волі я не стрінув би за ціле своє життя. Тому мені тяжко сказати, чи я втратив більше, ніж придбав, чи навпаки. Але в усякому разі я не нарікаю на свою долю і багатьом своїм друзям на волі не заздрю.

ВЛАДИМІР БАЛАХОНОВ: Не жалкую. Ще виїжджаючи з Швейцарії, я був свідомий, що позбавлення волі для мене неминуче. Проте, поки не попав у табір, я не думав про можливість активної боротьби, бо умови суворої ізоляції, в яких я перебував, а також відсутність досвіду й незнання умов життя в таборі, не давали мені можливості почати боротьбу сам-на-сам, або хоча б настроїтися на це. Я звільнився від пут, що раніше стримували мене, від побоювання втратити матеріальні блага, наразитися на пере-

слідування, від страху перед терпіннями, болем, стражданнями. Те, через що мене примусили перейти, повністю позбавило мене навіть страху перед тортурами і смертю. Під цю пору я відчуваю духовне піднесення й почуття великого задоволення з того, що можу бути чесним із самим собою, своїми поглядами, принципами, переконаннями, які мені доводилося майже двадцять років таїти в собі, а діяти й жити часто всупереч їм. Я вважаю щасливим такий закрут долі, що дав мені можливість боротися за свої принципи й ідеали, хоч і довелося перейти через суворі випробування.

БАГРАТ ШАХВЕРДЯН: Я знав, яка мене чекає доля. Але без жертв не дістанеш свободи! Для справжнього патріота боротьба за незалежність своєї батьківщини — це щастя, і честь, і зміст життя. Боротьба до остаточної перемоги! Це наше гасло! Фаша форма боротьби — мирна, чесна, хоч проти нас підступність, жорстокість і деспотизм. Нас можна знищити фізично, але перемогти неможливо! Хоч мені важко в концтаборі, важко миритися з знущаннями, з примусовим, тяжким, принижуючим людську гідність режимом, проте від своїх ідей і цілей я не відмовляюся і не відступлю. Хоч почуваю я себе погано (хворе серце, шлунок і т. д.), проте міцна воля, стійкість, душевна енергія, надія і мрія дають мені сили. В концтаборі я познайомився і побачив багато людей, які сидять 25 років і більше, молодих патріотів-демократів. Це для мене як університет життя. Люди десятка національностей — українці за незалежну Україну; прибалтійці, єдина вина яких у тому, що вони безмежно люблять свою батьківщину; жиди, які бажають жити в своїй Батьківщині — Ізраїлі; молоді люди різних національностей — за демократичну перебудову суспільства. Вина всіх їх у тому, що вони бажають жити вільно і достойно!

Я люблю життя і свободу. Я хочу мати вільну демократичну єдину Вірменію. І я не винен, що народився тут і що я такий. Мені незрозуміло, як деякі державні, політичні й суспільні діячі заявляють, що репресії проти патріотів і демократів, їх арешт і ув'язнення в психіатричних лікарнях,

тюрми, концентраційні табори — це внутрішня справа СРСР. Нам політв'язням, це очевидний, негідний торг із совістю.

Це брехня й облуда, нібито тиранія може дружньо й мирно жити з демократією. Невже ще й досі це не ясно?

Свободу політв'язням СРСР!

Свободу політв'язням усього світу!

ПИТАННЯ: Чи Ви вірите в можливість амністії для політв'язнів?

СЛАВА ГЛУЗМАН: Ні, не вірю, тому що історія нікого нічого не вчить, на жаль.

ІГОР КАЛИНЕЦЬ: Ні, бо тоді суспільство звільнилося б від гнітючого страху. А це катастрофа, в кожному разі катастрофа для КГБ.

ІВАН СВІТЛИЧНИЙ: Ні, не вірю, дарма що справжніх політв'язнів у Радянському Союзі порівняно небагато і загальна амністія не була б для влади небезпечною, і дарма, що перевівши таку амністію, влада здобула б неабиякий моральний капітал. Я звик, що можновладці не тільки не керуються здоровим глуздом, але й власний інтерес усвідомлюють туго і з великим спізненням. Тому в можливість амністії для політв'язнів не вірю, якщо радянських керівників не примусить до цього збіг обставин та власний інтерес не стане вимогою дня.

АР'Є ХНОХ: Думаю, що це повністю залежить від тиску, який може зробити світова громадськість на радянське керівництво. Для підтвердження цього можу покликатися на те, що в СРСР охочіше притягають до судової відповідальності й засуджують на довші терміни за так звану антирадянську діяльність людей, які невідомі на Заході. Однак тому, що звідси тяжко судити про розмах руху за амністією для політв'язнів у СРСР я не можу дати точнішої відповіді.

ЛЕВ ЯГМАН: Теоретично так, практично ні. Чому так? Я думаю, що з погляду здорового глузду амністія політв'язнів принесла б у сьогоденній світовій ситуації багато більше

користи, ніж шкоди. Чому ні? Головно тому, що існують певні, доволі впливові кола, зацікавлені в збереженні існуючого стану, бо це посилює їхні позиції, підвищує їх роль у державі, в якій за всю історію її існування ні разу не було амністії для політв'язнів. На такий крок не так просто не тільки відважитися, але навіть припустити можливість його.

БАГРАТ ШАХВЕРДЯН: Так, якщо передове людство ширшим і інтенсивнішим фронтом поведе кампанію за звільнення політв'язнів у СРСР. Ні, якщо Захід зраджує ідеї свободи і демократії.

ПИТАННЯ: Що ви хочете додати до сказаного?

ЛЕВ ЯГМАН: Я хочу ще раз пригадати, що питання свободи виїзду з Радянського Союзу було зрушено з мертвої точки тільки завдяки увазі світової opinio, яку притягли до цієї проблеми масові арешти сіоністів і судові розправи, що наступили в 70-71 рр. Тільки завдяки протестам суспільства на Заході вдалося примусити уряд бодай до деякої міри шанувати право громадян СРСР на виїзд з країни. Досі з цього права скористалися багато десятків тисяч жидів Радянського Союзу і не тільки жидів. Тому треба твердо запам'ятати, що ми можемо продовжувати боротьбу тільки в тім випадку, якщо на нас буде звернута постійна увага світової суспільної opinio.

ІВАН СВІТЛИЧНИЙ: Прошу передати сердечний привіт Солженіцину, перед мушкетером якого ми всі схиляємо голови.

У Ч А С Н И К И :

АНТОНЮК Зіновій Павлович, 1933 р. н., українець, інженер-економіст з Києва, засуджений у 1972 році на 7 років табору і 3 роки заслання (ст. 62 ч. I КК УРСР).

БАЛАХОНОВ Владімір Фйодорович, 1935 р. н., росіянин, м. Москва, працював перекладачем у метеослужбі ОН у Женеві. В 1972 році попросив про політичний азиль у

Швейцарії. Потім повернувся до СРСР і в 1973 році був засуджений за ст. 64 КК РРФСР на 12 років.

ГЛУЗМАН Семен Филипович, 1946 р. н., жид, м. Київ, лікар-психіатр, у 1972 році засуджений на 7 років табору і 3 роки заслання (ст. 62 ч. I КК УРСР).

КАЛИНЕЦЬ Ігор Миронович, 1939 р. н., українець, м. Львів, поет, засуджений у 1972 році на 6 років табору і 3 роки заслання (ст. 62 ч. I КК УРСР).

КАНДИБА Іван Олексійович, 1930 р. н., українець, м. Львів, юрист. У 1961 р. засуджений на 15 років (ст. 56 КК УРСР).

МЕШЕНЕР Йосиф Яковлевич, 1931 р. н., жид, м. Бендери, історик, у 1970 році засуджений за антирадянську агітацію і пропаганду на 6 років.

ПРИШЛЯК Євген Степанович, 1913 р. н., українець, засуджений у Львові в 1952 році (ст. 54 -Іа на 25 років).

СВІТЛИЧНИЙ Іван Олексійович, 1929 р. н., українець, м. Київ, філолог, у 1972 році засуджений на 7 років табору і 5 років заслання (ст. 62 ч. I КК УРСР).

ХНОХ Ар'є-Лейб Гиршевич, 1944 р. н., жид, м. Рига, електромеханік, у 1970 році засуджений на 10 років (ст. 64, 70 і 72 КК РРФСР).

ШАХВЕРДЯН Баграт Леонович, 1940 р. н., вірменин, інженер, м. Еріван, у 1973 р. засуджений за ст. 65, 67 КК Вірменської РСР на 5 років таборів і 2 роки заслання.

ЯГМАН Лев Наумович, 1940 р. н., жид, м. Ленінград, у 1970 році засуджений на 5 років табору (ст. 70 КК РРФСР).

Звернення групи політв'язнів до ОН

Ми, група політв'язнів приуральського концентраційного табору ч. 36, звертаємося до урядів усіх країн, до Організації Об'єднаних Націй, до всіх чесних людей на землі, з проханням звернути увагу на невиносно важкі умови, в яких тримають політв'язнів у Радянському Союзі. Ми просимо вплинути на керівників СРСР, щоб вони змінили ці умови й застосували закони, що відповідають міжнароднім нормам про статус політв'язнів.

Не бажаючи визнати безспірного факту існування опозиції проти існуючого режиму, а також факту національно-визвольного руху народів СРСР, влада цієї країни не признає наявності політв'язнів у Радянському Союзі і позбавляє нас прав, передбачених відповідним до нашого становища статусом.

Нас тримають у суворіших умовах, ніж кримінальних злочинців.

Нас примушують працювати в ділянках роботи, до яких більшість з нас зовсім не звикли.

Нас вивезли тисячі кілометрів від наших родин, багатьох за межі республік, в яких ми жили до арешту. Таким чином, ми фактично позбавлені можливості бачити наших рідних навіть два-три рази в рік, з огляду не великі матеріальні витрати на поїздку і труднощі дороги. Крім того, нас позбавляють побачень з будь-яких причин. Вистачає тільки, щоб представник КГБ дав у цій справі відповідну вказівку.

Нашу кореспонденцію піддають найзапеклішій цензурі. Систематично порушують реченці висилання й доручення листів. Неросіян фактично примушують писати російською мовою. Багато листів, що приходять і відходять, конфіскують з умовивудом: "підозрілі за змістом". Багато скарг і заяв або не висилають взагалі, мовляв, у них викривлена радянська дійсність, або адміністрація самовільно переадресовує їх. На наші скарги, як правило, ми одержуємо формально-бюрократичні, глумливі відповіді.

Нас піддають принизливим обшукам. Навіть наших рідних, т. зв. вільних громадян, які приїжджають до нас на побачення, під час обшуку речей, примушують роздягатися догола.

Нас насильно стрижуть і голять. Нас вдягають у погану арештантську одіжку одного вигляду і заставляють носити нагрудні знаки.

Наші спеціальні табори недоступні не тільки для представників закордонної громадськості, але й для радянської.

Ми позбавлені можливості зустрічатися з закордонними кореспондентами, юристами, представниками Міжнародного Червоного Хреста і ООН, розповісти їм про умови, в яких нас в'язнять, про наші переконання, про наші, в основному зфабриковані, справи, про закриті судилища, про грубі порушення закону й наших прав, що їх допустилися судовослідчі органи СРСР.

Під час етапів нас часто везуть (виглядає, що з провокаційною метою) разом з кримінальними в'язнями, з небезпечними рецидивістами, і нас піддають насиллю з їхнього боку.

У таборах нас тримають разом з воєнними злочинцями, а також з кримінальним елементом; це робиться з цілком зрозумілою ціллю.

З будь-якої причини нас жорстоко карають, мучать голодом, завдають фізичних і моральних терпінь, усяким способом глумляться над нами, позбавляють нас елементарних громадських прав і понижують нашу людську

гідність. Постійними переслідуваннями й безконечними заборонами наставники витворюють невиносну атмосферу, напружений стан, які приводять багатьох з нас до важких захворювань і навіть самогубства.

Уся система т. зв. перевиховання спрямована на виховання зденаціоналізованого, бездумного, безмовного, покірного раба, який послушно виконував би накази начальства.

Багато можна сказати про поганий стан медичного обслуговування, про огидне харчування неякісними продуктами, що не мають білка тваринного походження, про харчування не раз гниллю.

Відповіддю на цю систему насильства і знущань служать майже безперервні голодівки, на які влада реагує тільки скріпленням репресійних засобів.

Уже багато років політв'язні Радянського Союзу домагаються від влади офіційно визнати їх політичними і в'язнити згідно з загальноприйнятим статусом політв'язня.

Група політв'язнів з сусіднього табору ч. 35 (Світличний, Глузман та ін.) понад три місяці вели голодівку на підтвердження своїх домагань. Влада залишила їхній протест зовсім без уваги.

Політв'язневі В. Калиниченкові грозять за аналогічні вимоги відправою до дому божевільних. Таким чином, кожного, хто домагається прав, що впливають з його положення, проголошується психічно ненормальним.

Починаючи боротьбу за визнання нас політв'язнями і за наші права, ми свідомі того, що вже в перших днях на нас накинеться вся чотуга жадливої державної машини цієї країни, яка намагається не тільки викоринити ідею, але й умертвити її носіїв. Але ми рішені довести свій намір до кінця — добитися сповнення наших цілком оправданих вимог.

Ми не злодії, не грабіжники, не бандити, не хулігани і не шахраї. Ми не вчинили жодних кримінальних злочинів. Ми засуджені, по суті речі, тільки за свої переконання й наміри. Тому ми переконані, що на наш заклик про підтримку відгукнуться всі чесні люди на землі. Ми надіємося, що на

черговій сесії Генеральної Асамблеї буде поставлене і розглянуте питання про становище політв'язнів у Радянському Союзі.

Пропагандивні органи СРСР заповзято обвинувачують поодинокі держави за їх нелюдське відношення до політв'язнів. Ми думаємо, що ця критика не відверне уваги світової громадськості від нужденного становища політв'язнів СРСР, від найбрутальнішого порушення їхніх прав.

*Яків Сусленський
Павло Кампов
Юрій Гродецький
Микола Бондар
Анатоль Здоровий
Віталій Калиниченко
Степан Сапеляк*

Заява М. Горбала Прокуратурі РРФСР

Прокуратурі РРФСР від засудженого Горбала Миколи Андрійовича (ВС-389/35, Пермської області).

1. 10. 1974 року мене ознайомили з відповіддю прокурора... (нечітко) юриста 1 кл. (нечітко) Голдирева на кількаразові заяви з приводу незаконного позбавлення побачення з родичами ув'язненого Ігоря Калинця, де сказано: "Калинець не був позбавлений побачення і він має право на це побачення".

Відповідь мене не задовольняє, бо вона не згідна з дійсністю. Як Вам уже відомо, 28 серпня 1974 року в'язня І. Калинця не пустили на побачення з родиною. На те побачення, що йому правно належиться, приїхали до нього з Львівської області старенька мати й малолітня донька. Причина позбавлення побачення була явно дрібна. Довідавшись про цей обурливий вчинок, багато в'язнів, серед яких був і я, оголосили на знак протесту голодівку, вимагаючи дати Калинцеві дозвіл на побачення.

Хочу довести до Вашого відома, що безпідставне позбавлення побачення це не поодинокий факт; це вже стало системою, метою якої є принизити людську гідність, створити видимість безвихідної ситуації, приреченість в'язня, викликати відчай і страх у його рідних, внести в родину розлад і нерозуміння один одного, завдати матеріальних,

фізичних і моральних утрат в'язневі та його родині. Довідавшись зарані про майбутнє побачення з родиною (для цього запроваджено систему, що в'язень повинен заздалегідь внести прохання про чергове побачення з ріднею на визначену дату), адміністрація звичайно знаходить причину, щоб покарати в'язня позбавленням побачення. А при бажанні завжди знайде причину, і тут уже доказати свою невинність неможливо: провина оформлена актом, на основі якого назначена кара. У таких випадках не варто й вносити скаргу.

Але в цій заяві мова йтиме про те, коли адміністрація не відмовила побачення заздалегідь з будь-яких причин, але коли забороняють побачення тоді, як родина є вже в дорозі, або й прибула на місце. Так, наприклад, зробили з родинами в'язнів Бутмана, Торосіяна, Глузмана, Ягмана, Давиденка. При цьому адміністрація не гребує оформити заборону навіть заднім числом. Як бачите, для цього вироблено цілий комплекс беззаконня. Позбавлення в'язня Калинця побачення 28. 8. 1974 року було тільки тією краплею, яка переповнила чашу. Понад два десятки людей оголосили голодівку на знак протесту.

Наступного дня заступник начальника установи ВС-389 майор Катов, у присутності виконуючого обов'язки начальника колонії, старшого лейтенанта Полякова, заявив Калинцеві: "Дозволити вам на побачення з родиною тепер, це значить дати протестуючим змогу тріумфувати. Жодного побачення не буде". Те ж саме сказав він і нам, голодуючим: "Розходьтесь. Ніякого побачення Калинець не дістане". Як стало відомо пізніше, родина Калинця дістала таку саму категоричну заяву: "Можете не чекати. Побачення не буде".

Велике число людей голодувало 10 днів на знак протесту. Чотири в'язні: Глузман, Світличний, Антонюк, Балахонов голодують уже 37-ий день. Багато скарг і заяв вислано в різні вищі інстанції.

І ось, згідно з опінією МВД, прокурор у справах нагляду над місцями ув'язнення Пермської області, гр. Вічужанов,

дав Калинцеві вияснення, датоване 10. 9. 1974 р.: "... щодо питання необґрунтованої відмови на побачення з родиною обласна прокуратура вжила заходів".

Пізніше на ім'я Калинця прийшов з Пермської прокуратури лист, підписаний начальником відділу нагляду над місцями ув'язнення Пермської області, прокурором Мацієвським, датований 16. 9. 1974 р.: "Ужито потрібних заходів. Домагання про зворот коштів, витрачених на приїзд на побачення, може поставити тільки мати".

Помилилися? Буває. Тільки як тоді, пробачте, розуміти таке: 18. 3. 74 року не відбулося побачення з родиною політв'язня Давиденка. Після багатьох скарг було вияснено, що трапилася помилка: "картка про побачення виповнена неправильно, картку переписати, побачення компенсувати". Але, який вислід? Коли мати Давиденка приїхала на побачення з сином удруге у призначений адміністрацією час, з Давиденком відмовилися говорити про справу компенсації. Побачення фактично не було компенсоване. Помилка? Рідко трапляється, що вдасться довести адміністрації порушення нею законів, але й у таких випадках мимоволі приходить думка, що відповіді вищепоставлених інстанцій розраховані на те, щоб в'язневі і його родині кінець-кінцем набридло шукати справедливості й компенсації за спричинені їм витрати. І розраховують на такий вислід цілком правильно, бо доказом цього є довголітній досвід, та взагалі чи знайдеться така людина, яка захоче подавати в суд адміністрацію табору, в якому перебуває її рідний? Також невідомо, який буде вислід, так що навіть у найкращому випадку невідомо, чи повернуться бодай витрати на суд. І чи варто скаржитися, коли повідомлення, що ти мав рацію, приходить аж за кілька місяців. А заки суд щось вирішить, пройде ще кілька місяців. А так, коли "сидіти тихо", то може адміністрація зласкавиться і дозволить на чергове побачення. З таких міркувань, чому б колись — якщо знайдуться такі, що почнуть скаржитися — не зробити благородного жесту, мовляв, була помилка, родичі можуть

скаржитися. А розуміти це не тільки як жест, за яким немає ніяких конкретних дій, у мене немає найменших підстав. Якщо ж я помиляюся, то прошу мені відповісти:

1) Якщо визнано, що Калинця позбавлено побачення безпідставно, то чому не припинять переслідувати й карати тих, які з цього приводу протестують?

2) Яких "заходів ужито" щодо питання необґрунтованого позбавлення Калинця побачення з родиною?

3) Де гарантія, що подібні систематичні порушення закону більше не повторяться?

4) Чому за найменше порушення численних заборон в'язнів негайно карають на підставі дбайливо розробленого реєстру, а адміністрація табору, яка систематично грубо порушує закон, практично не має за це ніякої відповідальності?

5) Навіть, якщо трапиться чудо і мати І. Калинця отримає матеріальну компенсацію за безвислідну поїздку до сина, хто і яким чином компенсує їй і малолітній доньці Калинця моральну шкоду від зустрічі з жорстокістю людей, покликаних перевиховати їхнього сина і батька? Хто компенсує старій жінці шкоду, нанесену її здоров'ю такою "прогулянкою" і принизливими, повними відчаю і сліз розмовами з представниками адміністрації?

3. 10. 1974.

М. Горбаль

Увага: Заяву аналогічного змісту вислано до МВД.

Хроніка голодівки

10. 10. 1974 р. З. Антонюк, С. Глузман, І. Світличний і В. Балахонов, (які голодують від 26 серпня 1974 р.) звернулися із заявою до А. Сахарова, в якій просять його, як відомого демократичного громадського діяча, поробити всі можливі заходи для здійснення їх домагань, тобто признання їм статусу політичних в'язнів.

19. 10. Світличного відправили етапом з табору (у 54-ий день голодівки). На заяву до прокуратури Пермської області, 14. 11. 1974 р. прийшла відповідь: "Відправлений за вказівками вищих інстанцій під медичною обсервацією у розпорядження ізолятора м. Перма".

22. 10. З. Антонюка після чергового приступу перевели з штрафного ізолятора до таборової лікарні. Він припинив голодівку (на 56-му дні, втративши 16 кілограмів ваги). Лікар Солміна (?) каже, що продовж двох тижнів харчуватиме його лише манною кашею і в лікарні доведеться йому перебути довго. Почуває себе дуже погано — сильні болі виразки й печінки, майже цілком не спить. 31. 10. його несподівано виписали до ПКТ.* Явний наказ КГБ. Того ж самого дня відбулася розмова З. Антонюка з начальником відділу... (нечітко) КГБ Дехтерніковим, уповноваженим КГБ у справах

*ПКТ — приміщення камерного типу (ізолятор).

табору капітаном Утірою і начальником табору майором Піменовим. Вони обвинуватили Антонюка і Світличного "у ворожій діяльності" і "вербуванні" Балахонова. Повідомили про рішення перевести його на 4 місяці у ПКТ. Антонюк на знак солідарності з голодуючими товаришами, відновив свою голодівку.

4. 11. Антонюка почали насильно годувати. Усіх годують по-давньому раз на три дні.

6. 11. У Антонюка на зонді для насильного кормлення сліди крові — виразка. У правій легені колючі болі, схожі на загострення туберкульози, сильні кривавлення гемороїв. Після кожного насильного кормлення болі виразки. Жодних ліків не дають.

9. 11. У С. Глузмана серцевий приступ. Усі голодуючі на прохід уже не виходять — лежать. Голодівка триває вже 75 днів (на 10. 11.)

10.12. 1974 року в установі 389-35 традиційний день радянських концентраційних таборів — день Загальної декларації прав людини, схваленої в ООН 1948 року.

В'язні протестують проти позбавлення громадян СРСР прав людини, проголошених у згаданій декларації, вимагають надання їм статусу політичних в'язнів, домагаються зберегти життя голодуючих. Ці свої домагання вони виклали в заявах до Президії Верховної Ради СРСР та союзних республік. Форма протесту — 35 заяв. 24 з них для підтримки своїх домагань оголосили одноденну голодівку.

21. 10. 1974 року до ВС-389-35 приїхали представники громадянства з Тернопільської області: представник інституту економіки народної господарки, якийсь Кватира, змінний майстер з тернопільської шкіряної фабрики, агроном колгоспу "Більшовик" Борщівського району і представник Тернопільського КГБ.

Прочитали лекцію "Перемога ленінської національної політики на Україні".

Після лекції в'язень М. Горбаль встав і сказав наступне:

"Говорить політв'язень Горбаль, який відбуває покарання за те, що написав поему п. н. "Дума" і рукопис її дав прочитати своєму товаришеві, чим не порушив ні однієї точки Загальної декларації прав людини, схваленої ООН, під якою стоїть теж підпис СРСР. Та це не перешкодило тернопільському КГБ розпочати проти мене кримінальну справу, а згодом обласному судові винести вирок: п'ять років таборів суворого режиму і два роки заслання до Комі АРСР. Але мова не про це. Адже це ніщо супроти перемоги ленінської національної політики, і українцям не першина нести тягар невілля за те, що вони сміють подумати про волю. Я хотів би запитати вас, як українців, як земляків, як представників громадськості, яка має у своїх руках владу, представників суверенної республіки: чому українці відбувають покарання в Мордовіях, Сибірах і Уралах? Як довго для українців Сибір та Урал будуть символами каторги й неволі? І не могли б ви робити заходи в уряді України, щоб нас перевели на Україну, якщо ми вже така суверенна держава?"

Відповідь: Ми на це не маємо уповноваження.

Ще одна заява. Користаю з нагоди зустрічі з земляками (я сам з Тернопільської області) і доводжу до вашого відома, як представників громадськості, що в періоді "розквіту ленінської національної політики" і в країні, де, за вашими словами, "так вольно дышет человек", сьогодні в нашому таборі вже 55 днів ведуть голодівку як протест проти пониження людської гідності, проти сваволі й насильства з боку таборової адміністрації — літературний критик України Іван Світличний, науковий робітник економіст З. Антонюк (українець), колишній співробітник ООН Владімір Балахонов (росіянин), лікар-психіатр С. Глузман (жид). Життя людей загрожене і воно буде на вашому сумлінні. Я сказав усе!

(Горбаль виголосив промову українською мовою).

Звернення до Комітету оборони прав людини

ЗВЕРНЕННЯ

Ми, нижчепідписані в'язні понурої катівні на станції Сосновка, Мордовської АРСР, так званих таборів особливого режиму для особливо небезпечних "державних злочинців", що являє собою таборову тюрму, вважаємо konieczним довести до відома Комітетові кричущі порушення прав людини.

1

Наклеп на невинно засуджених

Нам стало відомо, що офіційні представники СРСР на цілому ряді міжнародних форумів заявляють, що в СРСР нема політичних в'язнів, а є лише кримінальні злочинці. Торкаючися прав людини, вони впевняють, що в СРСР немов би то існує свобода слова.

Усю неслухняність подібних заяв доводить факт нашого арешту й засуду. За що осуджений, наприклад, Шумук Д.? За те, що написав "Книгу спогадів", в якій описав усе ним пережите. Так хіба там, де існує свобода слова, за таку діяльність переслідують?

За такі ж "злочини" перебувають у тюрмах і таборах письменники Осадчий, Мороз, поет Стус, поет І. Калинець, Ю. Шухевич і десятки інших. Вони писали про те, що бачили,

а суд, за вказівкою згори, засудив їх "за наклеп на найсправедливіший лад у світі" на десятки років ув'язнення.

За що засуджений священик В. Романюк? За те, що про нього від'ємно відгукнулася місцева влада, і за те, що він виступив на захист репресованого Мороза. Хіба це кримінальний злочин? Що в цім кримінального?

А за що засуджена поетеса І. Сенік? Вона, бачите, була знайома з С. Караванським і В. Чорноволом, а також читала знайомим свої вірші, а це "жахлива кримінальниця"!

У зв'язку з цим ми звертаємося в радянський Комітет захисту прав людини з проханням зупинити негідне цькування нас як кримінальних злочинців, про що заявляють дезінформатори світовій громадськості з міжнародних трибун, бо те, за що ми "засуджені", ні формою, ні змістом не може називатися злочином, а кримінальним у жодному випадку.

Ми просимо захистити нас від наклепу, що має на меті ввести в блуд світову громадськість, замаскувати репресії, які діються для тотального тероризування громадян СРСР, і затаїти від світу геноцид інакомислячих, що тут має місце.

2

Негідний торг свободою людини

Ми, яких тримають як "кримінальних злочинців", відчуваємо на собі другу кричущу і негідну в цивілізованому світі наругу над людською особистістю і її особистою свободою.

Не зважаючи на те, що для світу ми — кримінальні злочинці, нас систематично відвідують робітники КГБ із спокусливими пропозиціями, гідними еспанської інквізиції: "Осудіть своє минуле і підете на волю". Такі "під'їзди" з боку КГБ особливо стали частішими останнім часом.

А що, властиво, осуджувати? Що повинна, наприклад, осудити І. Сенік? Що, користуючися свободою слова, яка гарантована не тільки конституцією, але і "Міжнароднім пактом про громадянські і політичні права" (МПГПП), вона писала і читала свої вірші? Тобто, вона повинна засудити те,

що є невід'ємним правом людини — свободу слова. Іншими словами, відмовитися від своїх демократичних переконань. А хіба кримінальники мають якінебудь переконання?

Така торгівля людською свободою (схвалена найвищими інстанціями) з одного боку розкриває міт про відсутність в СРСР політичних в'язнів, а з другого боку показує, наскільки тут потоптані права людини, бо людей переслідують за переконання. Треба їм тільки відмовитися від своїх переконань і їх звільняють із тюрми, як це було з Якіром, Красіном, Дзюбою й іншими "розкайними грішниками".

Особливо за активізувалися "торгівці людською свободою" тепер, коли обурення світової громадськості варварськими репресіями в СРСР досягло свого апогею.

Деспотичній владі потрібно дискредитувати "політичних" перед світом, їй треба за будь-яку ціну ввести в блуд Захід. Увести в блуд президентів і конгресменів, які вирішують питання про надання режимові СРСР статусу упривілейованої держави в торгівлі, тобто признання його де-факто демократичною державою.

Не бажаючи випускати свої жертви, щоб не послабити режим тотального терору, керуюча еліта СРСР у той же час намагається приспати світову громадськість і, звільнивши двох "засуджених", старається представити справу так, немов би в'язнів у СРСР ось-ось збираються розпустити, немов би створено комісії для перегляду справ і т. д. Для цієї мети вивезених з Мордовії і тримається в місцевих тюрмах КГБ ("кримінальники" Світличний, Чорновіл, Гель, Осадчий і ін.). На місцях ішла посилена обробка над ними, з метою примусити їх "розкаятися".

Можливо, цій же цілі служить перевід Н. Строкатої-Караванської в лікарню в місто Ростов-на-Дону.

Насправді ж ніяких polegш жертвам терору не передбачається. Урядовець Дубровлагу заявив про це Е. Кузнецову: "Будете сидіти до кінця строку". Знаючи, що право на особисті переконання є невід'ємним правом людини, юридично закріпленим у МПГПП, ми доводимо до

відома Комітетові про ці кричущі порушення прав людини і просимо піднести голос протесту проти чергових анти-демократичних акцій, метою яких є оббредати в'язнів, позбавлених усіх прав, а потім примусити їх "розкаятися", а також увести в блуд Захід, заколисуючи його чутками про швидке нібито звільнення невинно засуджених у СРСР.

2 листопада 1974.

Шумук

Романюк

Курчик

Караванський

Саранчук

Заява Віталія Калиниченка

До Президії Верховної Ради СРСР (копія для Комісії прав людини ООН)

ЗАЯВА ПРО ВИМОГУ НАДАТИ СТАТУС ПОЛІТИЧНОГО В'ЯЗНЯ

Обставини: 12 січня 1967 року Мурманський обласний суд засудив мене на 10 років ув'язнення за політичні переконання. Про те, що суддя не допустився помилки, переконливо доводить вирок, у якому, і. ін., каже:

"Не згідний з суспільним і політичним устроєм у нашій країні... злочин він вчинив з політичних мотивів..." і т. д.

Я сам признав, що мої переконання суперечать офіційно дозволеним у СРСР, і тому "... на початку 1963 року знищив мою комсомольську виказку...". Але цей мій вчинок не дає підстав кваліфікувати його, як спробу втекти за кордон, за статтями 15-64 КК РРФСР.

Витлумачивши спробу незаконного переходу кордону (що в статтях 15-83 КК РРФСР), як зраду батьківщини, суд ще раз показав справжнє обличчя політичного терору. Таким чином, ми не маємо доконаного злочину, що за нього треба присуджувати жорстоку кару.

Мета: З огляду на зазначене, доводжу до відома Президії про те, що я вимагаю:

1. Надати мені умови тримання під арештом згідно з статусом політичного в'язня;

2. Скасувати винесений мені вирок Мурманського суду;
3. Дати змогу представникам Об'єднаних Націй та іншим міжнародним організаціям перевірити підстави мого обвинувачення і засудження та умови тримання під арештом.

Якщо моя вимога про статус політичного в'язня не буде задовольнена до 12 січня 1975 року, я буду змушений від цього дня ввести для себе умови за статусом політичного в'язня за двома пунктами: а) не брати участі у примусовій роботі, б) не стригти голови.

Порядком протесту за незаконне перебування у в'язниці, у день прийняття Загальної декларації прав людини, 10 грудня 1974 року оголошую відмову від їжі на один день.

24 листопада 1974.

Політичний в'язень Куцицького концтабору 389-36,
Пермської області

Віталій Калиниченко

Заява С. Сапеляка, А. Турика і Д. Гринькова

*Москва, Кремль. Голові Верховної Ради СРСР
гр. Підгорному М.*

*Від політв'язня Сапеляка Степана, засудженого за
статтею 61, ч. 1 і 64 КК УРСР на 6 років покарання в колонії
суворого режиму.*

*Від політв'язня Турика А. І., засудженого за статтею
54 1а, 54¹⁰ ч. 11, 54¹¹ на 25 років.*

*Від політв'язня Гринькова Д. Д., засудженого за стат-
тею 62, ч. 1, 64 на 7 років суворого режиму.*

ЗАЯВА

Я був засуджений на території УРСР за злочин цілком не кримінальний, а як сказано в присуді, "за антирадянську діяльність на території Тернопільської і Львівської областей з метою відірвати Україну від СРСР, за т. зв. підпільно-організаційну діяльність, спрямовану на підри्व і послаблення Союзу Радянських Соціалістичних Республік".

До цього часу мене тримають у ВТТ (Виправно-трудовому таборі) суворого режиму, де існує справжнє насильство над правами людини, а саме: 1) примусова праця, 2) обмеження прав в'язня на побачення, арештантський одяг, харчування згідно з наказом ч. 20 з 1972 р., 3) в'язнення мене як кримінального злочинця на чужій для мене землі.

Уважаю за властиве заявити Вам, Шановний Голово, що

оскільки я не визнаю себе в'язнем, який доконав кримінального злочину, але в'язнем за політичну справу, я вимагаю:

1. Визнання статусу політв'язнів у СРСР.

2. Дати мені можливість відбувати покарання на Україні, оскільки я там доконав злочин.

3. Вдовольнити мою і моїх друзів-співв'язнів вимогу щодо деяких прохань, а саме:

а) припинити примусове гонення на роботу;

б) дати можливість користуватися додатково всіми благами людей — щодо харчування, побачень і медичної допомоги, що передбачаються не наказом ч. 20 для кримінальників, але нормами для політв'язнів.

У зв'язку з тим, що до сьогодні в СРСР не виконують елементарних норм і законів, які були затверджені на Всесвітній нараді прогресивних партій людства 10 грудня 1948 р., я висловлюю протест і висилаю цю заяву. А якщо протягом 30 днів не дадуть мені ясної відповіді для задоволення бодай половини вищенаведеного, я відмовляюся від:

1) виходу на роботу,

2) стриження волосся.

Прошу негайно вглянути в цю справу і дати мені повну і всебічно ясну відповідь на мою заяву і протест.

12 грудня 1974

Політв'язень

*Сапеляк
Гриньків
Турик*

Заява з приводу Міжнародного року жінки

1975 рік — міжнародний рік жінки — започаткувався в таборі жінок-політв'язнів 12 грудня 1974 р. За спробу відзначити день прав людини покарали не тільки нас, але й наших малолітніх дітей і позбавили їх єдиного на рік побачення з нами.

У відповідь на це ми відмовилися від примусової праці й таким способом запротестували проти законів, що допускають до пониження людської гідності й покарання дітей за провини матерів. Відірвані від рідної землі без будь-яких причин, ми вповні готові витримати всі пережиття, на які нас приречено (позбавлення побачень, права купувати продукти, запроторення в карний ізолятор від 13 до 21 днів, запроторення в таборову тюрму від 3 до 6 місяців, щоб тільки зберегти в собі почуття внутрішньої свободи.

Одну жінку, політв'язня, Раїсу Іванову, людину здорову під кожним оглядом, у жовтні 1974 року признали психічно хворою і запроторили в психіатричну лікарню 3-го ИТК, учр. ЖХ 385. Це зроблено тільки тому, що вона не відмовилася від своїх переконань. З початком цього року подібна доля припала політв'язневі 19-го ИТК, Менкушеві Вячеславові.

Просимо представників Комітету оборони прав людини відвідати нас особисто.

15 лютого, 1975

*Ірина Стасів
Стефанія Шабатура
Надія Світлична
Ніна Строката
Одарка Гусяк*

Ірина Стасів-Калінець

ЗМІСТ

- 5 Від видавництва
- 7 3 роздумів у перші роковини засуду
- 15 Заява З. Антонюка до ЦК КПРС
- 17 Заява З. Антонюка Прокуратурі Пермської області
- 19 Інтерв'ю з політичними в'язнями Пермського табору
- 53 Звернення групи політв'язнів до ОН
- 57 Заява М. Горбаля Прокуратурі РРФСР
- 61 Хроніка голодівки
- 64 Звернення до Комітету оборони прав людини
- 68 Заява В. Калиниченка до Президії Верховної Ради СРСР
- 70 Заява С. Сапеляка, А. Турика і Д. Гринькова до
М. Підгорного
- 72 Заява І. Стасів, С. Шабатури, Н. Світличної, Н. Строкатої
та О. Гусяк з приводу Міжнародного року жінки

В Суспільно-Політичній Бібліотеці
"Сучасности"

появилася, як її ч. 20(39), і як 10 книжка
документів цієї серії

збірка матеріалів до справи засудження й ув'язнення у
психіатричній лікарні видатного українського науковця-
кібернетика Л. Плюща
п. н.

ІСТОРІЯ ХВОРОБИ ЛЕОНІДА ПЛЮЩА

Появилася збірка в упорядкуванні і з коментарями
Тетяни Ходорович і в перекладі українською мовою.

У збірці, крім низки судових і лікарських
документів, надруковані листи Леоніда Плюща з
Дніпропетровської психіатричної в'язниці до його
дружини Тетяни та синів. Видана збірка з портретом
Леоніда Плюща і з фотографією його сім'ї та з
мистецькою обкладинкою Любослава Гуцалюка.

Ціна 4.90 дол.
Замовляти у В-ві "Сучасність".

У Видавництві "Сучасність" опубліковано
довго очікувану і на Україні
і на еміграції збірку недрукованих поезій
знищеного енкаведистами в жовтні 1941 року
видатного українського поета

ВОЛОДИМИРА СВІДЗІНСЬКОГО МЕДОБІР

збережену поетом Олексом Веретенченком.

На зміст цього видання, що появилось в
упорядкуванні і з примітками Богдана Кравцева,
склалися доповнені віршами із друкованих уже збірок
цикли поезій В. Свідзінського "Баляди", "Зрада" і
"Пам'яті З. С-ської" далі його вірші 1926-1940 рр., поема
"Сонцева помста" та переклади з Лермонтова й Г.
Келлера.

Доповнюють збірку статті О. Веретенченка і Б.
Кравцева про трагічну долю поета і його поетичної
спадщини, як також есеї літературознавців Емануїла
Райса й Івана Дзюби про творчість Володимира
Свідзінського.

Видано книжку з портретом автора, репродукціями
його автографів та в мистецькому оформленні
Любослава Гуцалюка.

Ціна збірки 6.00 дол.
Замовляти у В-ві "Сучасність".

